

42637

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ

Mehmet KÖROĞLU

İSLAM HUKUKUNDA FİYAT TAHDİDİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

42637

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Mustafa BAKTIR

ERZURUM - 1995

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	
1-Konunun İnsan Hayatındaki Önemi.....	1
2-Günümüz Ekonomilerinde Fiyatlara Müdâhale ve Fiyat Tahdidi.....	2
I. BÖLÜM	
ŞER'İ DELİLLERDE, SAHÂBE VE TÂBİÛN DÖNEMİNDE FİYATLARA MÜDÂHALE	
A) Tanımı	
1- Lügat Manası.....	7
2- Istılâhî Manası.....	8
3- Günümüz İktisatçılarının Tarifi.....	9
B) Kitap ve Sünnette Fiyat Tahdidi	
1- Kitap	10
2- Sünnet.....	12
C) Sahâbe ve Tâbiûn Döneminde Fiyat Tahdidi.....	19
II. BÖLÜM	
İSLÂM ÂLİMLERİNE GÖRE FİYATLARA MÜDÂHALE	
A) Kelam Âlimlerine Göre Fiyatlara Müdâhale ve Fiyat Tahdidi.....	23
B) İslâm Hukukçularına Göre Fiyatlara Müdâhale ve Fiyat Tahdidi.....	27
1- Hanefiler.....	28
2- Şâfiîler.....	29
3- Mâlikîler.....	30
4-Hanbelîler.....	31
5-Diğerleri.....	32
C) Fiyatlara Müdâhaleyi Câiz Görmeyenler ve Görenler	
1- Câiz görmeyenler ve Delilleri.....	33
a) Kitap.....	33
b) Sünnet.....	34

III

c) Sahâbe Tatbîkâtı ve Tâbiûn İctihadları.....	35
d) Aklî Yönden.....	36
2- Câiz Görenler ve Delilleri.....	40
SONUÇ.....	45
BİBLİYOGRAFYA.....	47
ÖZET	52
SUMMARY	53
ÖZGEÇMİŞ.....	54

ÖNSÖZ

İslâm Hukukunda “ fiyat tahdîdi ” (narh) konusuna ilgim fakülte yıllarımda, Mukâyeseli İslâm Hukuku dersinde, bu konu hakkında yapmış olduğum küçük bir seminer çalışması ile başlamıştı. Böyle bir mevzûun bir ihtisas tezi olarak genişçe araştırılıp, konunun aydınlatılması her zaman düşünce dünyamı meşgul etmekteydi. Çünkü fiyatlara müdâhale ve narh koyma, çok eski zamanlardanberi tarihteki gelmiş geçmiş bütün milletleri ilgilendirmiştir. Lehte ve aleyhte çeşitli fikirler ileri sürülmüş, onların iktisâdî hayatlarını önemli bir şekilde etkilemiştir.

Danışman hocam, bana böyle bir konunun araştırılıp, incelenmesinde önemli faydalar olacağını söyleyince, daha önceden özel ilgi duyduğum bu mevzûu tez konusu olarak belirledik.

Araştırmamız bir giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümü, konunun insan hayatındaki önemini, iktisat tarihindeki seyrini ve günümüz ekonomilerindeki durumunu kapsamaktadır.

Birinci bölümde, konuyu İslâmın anakaynakları olan kitap ve sünnette araştırdık. Daha sonra da sahâbe tatbîkâtı ve tâbiûn içtihadlarına bakarak o dönemlerde narh hakkındaki hükümleri çıkarmaya çalıştık. Bu arada o zamanlarda narhın uygulanıp uygulanmadığını araştırdık.

İkinci bölümde İslâm ulemâsının konu hakkındaki görüş ve değerlendirmelerini araştırdık. Bu konuda hem kelâm âlimlerinin hem de fakihlerin görüşlerine yer verdik. Konunun akışı içerisinde önce kelâm âlimlerinin görüş ve değerlendirmelerini zikretmeyi uygun bulduk. Daha sonra da fukahânın mezheplere göre konu hakkındaki görüş ve değerlendirmelerini açıklamaya çalıştık. Bunu yaparken her mezhebin kendi görüşünü, imkanlarımız ölçüsünde kendi aslı kaynaklarından almaya gayret gösterdik.

Özellikle Hanefî mezhebinin ilk kaynaklarından olan Mabsût'u bir kaç defa taramamıza rağmen bu konu hakkında bir açıklamaya rastlayamadık.

Çalışmamızda adı geçen şahısların ilk geçtiği yerde hicrî ve milâdî olarak vefat tarihleri verilmiştir. Metin içinde kullandığımız kısaltmalarla ilgili cetvel, çalışmanın başında verilmiştir.

Araştırmamız esnasında, konu hakkında yapılan son çalışmaları da bulmaya gayret ettik. Bu sadeden Bişrî Şorbacî ve Davut Aydüz'ün birer küçük risâlelerinin olduğunu gördük. Fakat her iki çalışmada da konunun tatbîkâtı yönünde ağırlıklı bilgiler sunulduğunu müşâhede ettik. Biz ise bu çalışmamızda, tatbîkâtta ki seyrinden ziyâde, konunun fikhî yönden arştırılmasına ağırlık verdik. Bunların dışında konu hakkında çeşitli mecmua ve dergilerde çıkan yazılardan ulaşabildiklerimize müracaat edip, istifâde etmeye çalıştık.

Çalışmamızın bütün safhalarında ilgi ve yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Mustafa Baktır'a sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Yine çalışmam esnasında değerli fikirlerinden istifâde ettiğim Prof. Dr. Hamza Aktan, Prof. Dr. Beşir Gözübenli, Yrd. Doç. Dr. Ali Eroğlu, Yrd. Doç. Dr. İbrahim Bayraktar ve diğer hocalarıma teşekkürlerimi sunmak isterim.

Bütün çalışmalarımızda, Rabbimizin bizi hakîkate ulaştırmasını diler, hayırlara vesîle olmasını temennî ederim.

Gayret bizden, tevfiğ Allah'tandır.

Mehmet KÖROĞLU

Ocak 1995

Erzurum

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geçen eser.
a.y. : Aynı yer.
b. : İbn, bin.
bk. : Bakınız.
bs. : Basım.
c. : Cilt.
Hz. : Hazreti.
m.d. : Madde.
nşr. : Neşreden.
(r.a.) : Radıyallâhu Anhü.
s. : Sayfa.
(s.a.v.) : Sallallâhu Aleyhi ve Seİlem.
sy. : Sayı.
trc. : Tercüme eden.
ts. : Tarihsiz.
v. : Vefatı.
vb. : ve benzeri.
vd. : ve devamı.
ys. : Yayın yeri yok

GİRİŞ

1- Konunun İnsan Hayatındaki Önemi:

Özel mülkiyet ve iktisâdî hürriyetin geçerli olduğu ülkelerde, ekonomi olarak hangi mal ve hizmetlerin üretilmesi, bunlar, kimler için ve kimler tarafından, hangi araçlarla ve nasıl üretileceği, elde edilen hâsılatın bölüşümü ve tüketimi büyük ölçüde fiyatlara bağlıdır.

Fiyatlar, insanların üretim ve tüketim kararlarında düzenleyici bir rol oynar. Böylece üretim faktörlerinin en verimli alanlarda kullanılması sağlanır¹.

Fiyat, tüketicinin ihtiyaç ve gelir seviyesi yanında talebi belirleyen en önemli unsurdur. Belli tüketim imkanı içerisinde, çeşitli ihtiyaçlar arasında bir tercih yapılması gerekir. İşte fiyatlar, tüketim şeklini belirleyen önemli bir unsurdur.

Fiyatlar, üretimi de etkiler. Bir malın fiyatının yüksek olması, o malın ihtiyaca nisbetle az olduğunu gösterir. Üreticiler, bu malın üretimini artırmaya çalışırlar. Üretim de artar. Bir malın fiyatının düşük olması, o malın ihtiyaca oranla fazla olduğunu gösterir. Üreticiler de, bu malın üretimini azaltırlar². Hatta fiyatlar tüm iktisâdî faaliyetleri etkilemektedir. Bundan dolayı fiyatlar iktisâdî hayatın manivelası olarak nitelendirilmiştir³

Görülüyor ki, iktisâdî faaliyetlerde fiyatların çok önemli rolü vardır. Öyle ise fiyatlara yapılacak bir müdâhale hem üreticiyi hem de tüketiciyi etkileyecektir. Genel olarak da, ülke ekonomisini etkileyecektir. Hatta, devlet fiyatlara müdâhale yoluyla tüm iktisâdî faaliyetleri kontrol altında tutmaktadır⁴.

1 Zarakolu, Avni, İktisat ilminin Temel İlkeleri, 3. bs., Ankara, 1975, I, 94.

2 Zarakolu, Avni, I, 95.

3 Türkbâl, Aydın, Mikroiktisat, Erzurum, 1980, s.62.

4 a.g.e. aynı yer.

Yüzyıllardan beri, devletin fiyatlara müdâhalesini isteyen ve istemeyen bir çok fikir, siyaset ve bilim adamına rastlanmıştır. Hatta devletin fiyatlara müdâhalesi, ilk çağlarda dahi sözkonusu olmuştur⁵.

Nitekim Eski Yunanlılarda, Romalılarda ve diğer eski medeniyet sahibi ülkelerde, fiyatlar üzerinde durulmuş, devletin fiyatlara müdâhale edip, narh koyması hususunda görüşler bildirilmiş ve kararlar alınmıştır⁶. Ortaçağ ve sonrası, devamlı olarak Batılıları ve diğer milletleri de meşgul etmiştir.

Asr-ı Saadette, narhla ilgili olarak çeşitli durumlar ortaya çıkmıştır. Rasûlullâh (s.a.v.), bu hususta tavrını açık olarak belli etmişlerdir. Daha sonra da sahâbîler ve tâbiûn, tatbîkâtlarıyla O (s.a.v.)'nu izlemişlerdir.

Bundan sonra İslâm fukahası, konu etrafında çeşitli açıklama ve yorumlarda bulunmuşlardır. İslâm tarihinde müslümanlar, genel olarak iktisâdî hayatlarında narh uygulamazlarken, bazı istisnâî durumlarda ve zarûretler karşısında bir kısım ihtiyaç maddelerine narh uygulamışlardır.

Osmanlılar döneminde de konuyla ilgilenilmiş, hatta belli dönemlerde, bazı ihtiyaç maddelerine narh uygulama zorunluluğu hissedilmiş ve narh konulma yoluna gidilmiştir⁷.

Görülüyor ki, narh, eski-yeni bütün milletlerin iktisâdî gündemini meşgul etmiştir. İşte biz, bu çalışmamızda narhın İslâm hukukundaki yerini araştırıp, açıklamaya çalışacağız.

2-Günümüz Ekonomilerinde Fiyatlara Müdâhale ve Fiyat Tahdidi:

Günümüz devletlerinde genellikle iki çeşit ekonomik model uygulanmaktadır. Liberal ekonomi modelini uygulayan devletler, genellikle fiyatlara müdâhale etmezler. Fiyatlar tamamen piyasa şartlarına göre ortaya çıkar. Birçok dünya ülkelerinde bu sistem

⁵ Türkbâl, Aydın, s.62.

⁶ Ergin, Feridun, İktisat, 2. bs., İstanbul, 1961, s. 288.

⁷ Döndüren, Hamdi, Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali, İstanbul, 1993, s. 287.

uygulanmaktadır. Pek az durumlarda, devlet fiyatlara müdâhale eder.

Az da olsa bazı sosyalist ülkelerde ise, fiyatlar tamamen devletin kontrolündedir. Devlet, hemen hemen bütün eşyaya narh koyarak, bundan daha az veya daha fazla satılmasını yasaklar. Bu sistem Nasyonal Almanya ve Sovyet Rusya gibi bir takım devletlerde tatbik edilmiştir⁸.

Liberaler, mübâdelede serbestiyet taraftarıdır. Ekonomik hayatın îcaplarından doğan fiyatları, en muvâfik fiyat telakkî ederler. Hiçbir baskı ve tesir olmaksızın ekonomik kanunlara uygun olarak oluşan fiyat, en uygun fiyattır. Devletin fiyatlara müdâhalesi, fayda yerine, beraberinde bir takım mahzurlar getirir. Birçok durumlarda, fiyatlara müdâhale ve kontrol imkansızdır. Fiyat mekanizmasının işleyebilmesi, serbest rekâbete bağlıdır⁹.

Sistemin başarısı için bütün mal, hizmet ve üretim faktörleri piyasalarının, tam rekâbet piyasaları olmaları gerekir¹⁰.

Tam rekâbet de şöyle açıklanır: Bir piyasanın tam rekâbet piyasası olabilmesi için, o piyasadaki hiçbir alıcının ve hiçbir satıcının tek başına piyasayı etkileyecek kadar büyük ve önemli olmaması gerekir. Tek tek her alıcı ve her satıcı, piyasada ortaya çıkan fiyatı veri kabul etmek zorundadır. Hiçbir satıcının veya alıcının şu veya bu kararı, tek başına piyasadaki fiyatı etkilemez. Çünkü birtek alıcının satın aldığı miktar, piyasada satın alınan toplam miktarın içinde küçük bir yer tutar. Yine, bir satıcının sattığı miktar, bütün satıcıların sattığı miktarın küçük bir parçasıdır. Bir alıcının satın almaktan, bir satıcının satmaktan vazgeçmesi, malın piyasadaki fiyatını ne düşürür ne de yükseltir¹¹.

Liberaler, yukarıdaki izahlarla beraber, değişik şekillerle serbest piyasayı savunurlar. Feridun Ergin, genel olarak şöyle

⁸ Ergin, Feridun, İktisat, s. 294.

⁹ Koloğlu, Mahmut, Ekonomi Dersleri, Ankara, 1965, I, 357.

¹⁰ Türkay, Orhan, İktisat Teorisine Giriş (Mikroiktisat), 2. bs. Ankara, 1978, s. 24; Samuelson, Paul A., İktisat, trc. Demir Demirgil, İstanbul, 1973, s. 35.

¹¹ Türkay, Orhan, s. 24;

diyor: "Klasik iktisatçıların kanaatine göre, âmme makamlarının fiyatları tanzime uğraşmaları yersizdir. Çünkü âdil fiyat, iktisâdî kanunların mekanizması sayesinde kendiliğinden tahakkuk eder.

Devlet piyasa fiyatına müdâhale etmediği takdirde, rekâbetin tesiriyle fiyatlar ergeç maliyet masrafları hizasında istikrar bulacaktır"¹².

Rekabet şartlarında ortaya çıkacak olan piyasa fiyatını savunan günümüz ekonomistleri, narhın, ekonomiyi etkileyen, istenmeyen olumsuz sonuçlarını da şöyle açıklarlar:

Narh sistemi, tatbıkatta çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır. İlk güçlük, fiyatları takdir hususunda belirlemektedir. Maliyet masrafları, bir işletmeden diğerine değişmektedir. Aynı narh ölçüsünü bütün işletmelerin iktisadilik hesaplarına uydurmağa imkan yoktur. Maliyetler zamanla değişerek, çeşitlilik arzeder. Münferit maliyet değerlerinin tesbiti de, fevkalâde güçlükler arzeder¹³.

Narh, eşya çeşitleri, kalite farkları arasında karışıklığa sebebiyet verir. Kalite farkı olan birçok mallar, aynı narha tâbi tutulur. Kıymeti düşük mallar, değerli mallarla aynı narha tâbi tutulunca, piyasadan kaliteli mallar çekilir.

Hükümetler, bir defa narh sistemini tatbika başladıktan sonra, icraat alanlarını sınırlandırmak imkanını kaybetmektedirler. Bir maddenin fiyatını tesbit için, maliyet unsurları içerisinde yer alan diğer bütün alâkalı maddelere de narh koymaya zarûret doğmaktadır.

Sattığı mala narh konulan bir üretici, ham maddenin fiyatları yükseldiği takdirde, aksülâmel yapmaktadır. Meselâ ekmeğe narh konulduğu zaman, fırıncı, un fiyatlarında istikrarın temin edilmesini istemektedir. Un fiyatını sâbit tutmak için, buğdayın bedelinin de tayin edilmesi bir zarûret olmaktadır. Fakat ücretler ve diğer üretim masrafları yükselirken, çiftçinin narh fiyatını benimsemeğe menfaati müsâit olmamaktadır. Üretici, aynı zamanda malını, narhların şümûlüne giren sahalardan kaçırmaya çalışmaktadır.

¹² Ergin, Feridun, s. 294.

¹³ Ergin, Feridun, s. 294.

Süt üzerine narh konulursa, perakende satış durdurulmakta, tere yağı ve peynir imâline hız verilmekte. Pamuğa narh konulursa, pirinç gibi diğer zirâî ürünlere yönelilmektedir.

Teşebbüs erbâbının narhlara riâyetini temin edebilmek de, ayrıca bir meseledir.

Narh sistemi, iktisadî kanunlarla hukuk nizâmı arasında tenâkuz meydana getirir. Hukûkî tedbirlerle, iktisâdî kanunların seyrini değiştirmek müşkil bir durumdur.

Narh sistemi iktisadî muvâzenesizliğin sebeplerini ihmal ederek, sadece neticelerini değiştirmek maksadını gütmektedir. Bu da üretimin azalmasına sebep olur.

Bütün narhlar, üretimin ve arzın ergeç azalması ile neticelenmektedir. Narh, müteşebbisin tabîî kazancını tahdit etmektedir. Esnaf, tüccar ve üretici, serbest piyasada elde edebileceğinden daha az bir kârla yetinmek zorunda bırakılmaktadır. Bu durum da, malın piyasadan çekilmesine ve karaborsaya sebep oluyor. İhtiyaç sahipleri, bu gibi malları, narhtan daha yüksek bir fiyatla almak mecburiyetinde kalmaktadırlar.

Bu husuta Feridun Ergin, şöyle demektedir: "Bu itibarla, birçok iktisatçı, masrafa (pahalılığa), yolsuzluklara ve sıkıntıya sebebiyet veren narh sistemine aleyhtardır"¹⁴.

Avrupa'da uygulanan narh sistemlerinin, başarısız sonuç vermesine örnek olarak Fransız İhtilâlî esnasında, kırk ihtiyaç maddesine konulan narhın beklenen neticeyi vermemesi gösterilir¹⁵.

Günümüzde müşâhade ettiğimiz narh sistemi uygulayan sosyalist devletlerin düştükleri durum, konumuz açısından ayrıca dikkat çekicidir. Bu devletler, istedikleri ekonomik neticeleri elde edemedikleri gibi, sistemlerini yıkıp, tamamen değiştirmeye mecbur kalmışlardır.

Feridun Ergin, memleketimizde bir dönem uygulanan Millî Korunma Kanununun, başarısızlıkla sonuçlandığını söylemiştir.

¹⁴ Ergin, Feridun, s. 297.

¹⁵ Ergin, Feridun, s. 294.

Söz konusu kanun, koordinasyon kararları ile kâr hadleri ve azamî fiyatları belirler. Ancak bu kararlar, pahalılığı durduramamıştır. Cezaların artırılması da fayda vermemiştir. Milli koruma cezalarının, esnaf ve tüccar üzerinde bir siyasi baskı vâsıtası olarak kullanılması, bilâkis muhzurulara sebebiyet vermiştir¹⁶.

Görülüyor ki, narh sistemi, tabîi ekonomik prensiplerle bağdaşmamaktadır. Bununla birlikte, bugün dahi hemen hemen her ülkede, hükümetler hazırladıkları kanun ve yönetmelikler, kararnamelerle iktisâdî faaliyetleri ve buna bağılı olarak da fiyat mekanizmasını kontrol etmekte, az veya çok müdâhalelerde bulunmaktadırlar¹⁷.

Şu noktayı da belirtmemiz lazımdır ki, yukarıda ekonomistlerin, narhın olumsuz neticelerini sayarken, izah ettikleri hususlar, asırlar önce İslâm fukahası tarafından incelenmiş ve benzer nedenlerden dolayı narha cevaz vermemişlerdir. Burada batılı iktisatçıların, bu görüşlerini İslâm fakihlerinden almış olabileceklerini söylemek mümkündür. İslâm fukahasının bu konu hakkındaki görüşleri, araştırmamızda geniş olarak yer almakta olup, "Fukahanın Fiyat Tahdidi Konusundaki Görüşleri" kısmında detaylı olarak işlenmiştir.

16 Ergin, Feridun, s. 297.

17 Türkbâl, s. 63.

I.BÖLÜM

ŞER'İ DELİLLERDE, SAHÂBE VE TABİÛN DÖNEMİNDE FİYATLARA MÛDÂHALE

A) Tanımı

1-Lügat Manası: İslâm hukuk ıstılâhında fiyat tahdîdi olarak, " et-Tes'îr" (التسعير) sözcüğü kullanılmaktadır.

et-Tes'îr: (سَعَرَ - يَسَعُرُ - سَعْرًا) kökünden gelmekte olup, "yakmak, ateşi tutuşturmak ve ateşi kuvvetlendirmek" manalarına gelir. Ateşi yakmak için Arapçada: سَعَرَ النَّارَ kullanıldığı gibi, harbi başlatmak için de: سَعَرَ الْحَرْبَ tabiri kullanılır.

et-Tes'îr sözcüğü, (سَعَرَ) maddesinden Tef'îl bâbından masdar olup, İsm-i Fâil'i: el-Müsa'îr (المُسَعِّرُ) dir. et-Tes'îr: fiyat belirlemek, fiyat takdir etmek ve narh koymak gibi manalara gelir¹⁸

Meşhur Arap dilcilerinden İbn Manzûr (v.711/1311), et-Tes'îr sözcüğünü, fiyat takdir etmek manasında olduğunu söyledikten sonra, hadislerde de et-Te'sîr'in bu manada kullanıldığını bildirir¹⁹ ve Rasûlullâh (s.a.v.) ın şu hadisini nakleder:

أَنْتَ قَبِيلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : سَعَّرْنَا ، فَقَالَ : إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ .

Rasûlullâh (s.a.v.)'a, "Bize fiyat belirle denildi. Bunun

¹⁸ Bkz. Cevherî, İsmâîl b. Hammad, es-Sihâh, 3. bs., Beyrut, 1984, II, 684; Fîrûzâbâdî, Mecdûddîn Muhammed b. Ya'kûb, el-Kâmûsu'l-Muhît, Beyrut, 1992, II, 70; İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, Dâru'l-Maarîf, ts. IV, 2014.

¹⁹ İbn Manzûr, IV, 2014.

üzerine Rasûlullâh (s.a.v.) da: "Fiyat koyan Allah (c.c.)'dır" buyurdu²⁰.

Aynı kökten türeyen " Sîr " (السُّعْرُ) , fiyat demektir. Çoğulu: " Es'âr " (الأسعار) şeklindedir.

Tes'îr'in tarifinde kullandığımız fiyat kelimesi, ekonomi sözlüklerinde şöyle tarif edilir: Bir mal veya hizmetin para ile ifadesidir. Genel bir ifade ile mal ve hizmetlerin birbiri ile değiştirilebilen para, mal veya üretim miktarı olarak da ifade edilmektedir²¹.

2-Istılâhî Manası:

Tes'îr kelimesinin, lügat manası ile ıstılâhî manası birbirine çok yakındır. Bu sebepten fıkıh kitapları, sadece lügat manası ile yetinmişler, ayrıca kelimeye ıstılâhî bir mana kazandırma yoluna gitmemişlerdir²².

Yine Seyyid Şerif Cürçânî (v.471/1078)'nin, "Ta'rifât" ında ve bunun gibi ıstılah ve deyimleri açıklayan diğer kitaplarda tes'îr'in ıstılâhî tanımını bulamıyoruz.

İbnu'l-Esir (v. 606/1209), hadiste geçen " el-Müsa'ir " kelimesini şöyle tarif eder:

أي أنه هو الذي يرخص الأشياء ويغليها فلا اعتراض لأحد عليه

"Şüphesiz, hiçbir kimseye itiraz hakkı olmaksızın eşyanın fiyatını ucuzlatan ve pahalandıran yalnız Allah (c.c.) dir²³.

Şevkânî (v.1250/1835) de, şöyle tarif etmektedir: "Devlet başkanının veya yetki verdiği memurların ya da halkın işlerini yürütmeyi üzerine alanların bir maslahattan dolayı, pazarda

²⁰ Hadisi şerifin tamamı ve tahriri için bk. İleriki bahislerimizde "Sünnette Fiyat Tahdidî" bölümü.

²¹ Seyidoğlu, Halil, Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, Ankara, 1992, s. 297.

²² bk. Necip Mutî', Tekmiletü'l-Mecmû' (el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb sonunda), Beyrut, ts. XIII, 39.

²³ İbnu'l-Esir, Mecduddîn Ebu's-Saâdet el-Mübârek el-Cündî, en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ys. 1963; İbn Manzûr, IV, 2014.

ticaret ehlinin mallarını satacakları bir fiyat belirleyerek, onları bu fiyattan fazla veya noksan satmalarını yasaklamasıdır"²⁴.

Muasırlardan "el-Kâmûsu'l-Fıkhî" adlı eserin sahibi Sa'dî Ebû Ceyb de, buna yakın bir tarifile şöyle demektedir: "Devletin, uygun gördüğü bir maslahattan dolayı ticaret sahiplerinin mallarına bir fiyat belirleyip takdir etmesi ve bu fiyattan fazla veya noksan satmalarını yasaklamasıdır"²⁵.

Fiyat kelimesi, ekonomi sözlüklerinde şu şekilde tarif edilmektedir: Bir mal veya hizmetin para ile ifadesidir. Genel bir tanımlama ile mal ve hizmetlerin bir biri ile değiştirilebilen para, mal veya üretim miktarı olarak belirtilebilir²⁶.

Tes'îr'in Türkçe karşılığının: "Narh, Nark, Nirh, Fiyat Tahdidi ve Fiyatlara Müdahale" olarak kullanıldığını görüyoruz²⁷.

3- Günümüz İktisatçıların Tarifi:

Mehmet Zeki Pakalın " Narh" sözcüğünü Türkçe asıllı olduğunu söylese de, diğer bütün lügat ve kâmûs sahipleri, bu kelimenin Farsça olduğunu kaydetmektedirler²⁸. Şemseddîn Sâmi ise, kelimenin Arapça olduğunu söylemektedir²⁹.

Bu ihtilafın sonucu yaptığımız araştırmalarda hiçbir Arapça lügat kitaplarında bu kelimeye raslayamadığımız gibi hadis ve fıkıh kitaplarında da bulamadık. Farsça kaynak lügat kitaplarında yaptığımız araştırma sonucu, bu keliminin Farsça asıllı olduğunu tesbit ettik³⁰.

Muallim Nâcî, narhı, "Resmen Konulan Fiyat"³¹. diye tarif

²⁴ Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Neylû'l-Evtâr, Kahire, ts. VI, 312.

²⁵ Ebû Ceyb Sa'dî, el-Kâmûsu'l-Fıkhî Lügaten ve Istilahen, Dimeşk, 1982, s. 172.

²⁶ Seyidoğlu, Halil, Ankara, 1992, s. 267.

²⁷ bk. Kadri, Hüseyin Kazım, Türk-Lügati, İstanbul, 1945, IV, 489; Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1993, II, 654; Devellioglu, Ferid, Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1970, narh md.

²⁸ a.g. eserler, a. yerler.

²⁹ Şemseddîn Sâmi, Kâmûs-u Türki, İstanbul, 1317, s. 1456.

³⁰ bk. Padişah, Muhammed, Ferheng-i Anenderâc, nşr. Muhammed Debir Siyâki, Tahran, 1336, VII, 4317.

ederken, Hüseyin Kazım Kadri, şöyle demektedir: "İhtikarı men maksadıyla hükümet tarafından konulan kıymet"³².

Günümüz ekonomik sözlüklerinde narh şöyle tarif edilmektedir: "Çarşıda-pazarda satılan mallara, çeşitli amaçlarla resmi makamlarca belirlenip, konulan fiyattır"³³.

Daha genel bir ifade ile "Narh, tesbit edilmiş fiyattır" diye tarif edilmektedir³⁴.

B) Kitap ve Sünnette Fiyat Tahdidi

1- Kitap :

Kur'an-ı Kerim'de, fiyat tahdidinin cevâzına veya yasaklanmasına dair sarih bir âyet-i kerime yoktur. İslâm fakihleri, bu konuyu İslâmda ticaret hükümlerini ve âdâbını belirleyen, umûmî hüküm bildiren âyetlerin içerisinde değerlendirmişlerdir. Kâsânî³⁵ (v. 587/1191) ve Şevkânî³⁶, Kur'ân-ı Kerim'den şu âyet-i kerimeyi bu konuyla ilgili zikrederler:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ

"Ey iman edenler! Mlalarınızı aranızda doğru olmayan sebeplerle (haksız ve haram yollarla) yemeyin! Aranızda karşılıklı rıza ile olan ticaret müstesnâ"³⁷.

Ebû Bekr el-Cassâs (v. 370/980), bu âyetin izahında, bütün haram akitlerin, bu âyetin hükmü kapsamına girdiğini söyler³⁸.

31 Muallim Nâcî, Lûgat-ı Nâcî, İstanbul, 1987, s. 895.

32 Kadri, Hüseyin Kazım, IV, 489

33 bk. Öney, Ayhan, İktisâdî ve Ticârî Deyimler Sözlüğü, Ankara, 1971, s. 167; Hançerlioğlu, Orhan, Ekonomi Sözlüğü, 6. bs., İstanbul, 1993, s. 290; Seyidoğlu, Halil, s. 610.

34 Türkbâl, Aydın, s. 67.

35 Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd, Bedâi'u's-Sanâi fi Tertîbi's-Şerâi, Beyrut, 1986, V, 129.

36 Şevkânî, VI, 312.

37 Nisâ, 4/29.

38 Cassâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Razî, Ahkâmu'l-Kur'ân, Beyrut, ts. III, 128.

Ebû Bekr b. Arabî (v.543/1148), âyetteki " الباطل " kelimesini, şeriatın helal kılmadığı ve bir maksat ifade etmeyen durumlar olarak izah etmiştir³⁹.

Kurtubî (v.671/1273) ise, mezkur âyette geçen "batıl" dan muradın, "haksız kazanç" olduğunu söylemiştir⁴⁰.

Narh koymanın câiz olmadığını söyleyen Kâsânî ve Şevkânî, bu âyetle istidlâl etmişlerdir. Bu iki fakihe göre fiyatı önceden belirlenen ve başka bir fiyatla satışı yasaklanan akitlerin hükmünün geçersiz olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı zamanda âyet-i kerime, ticaretin, ancak karşılıklı rıza ile helal olacağını bildirmektedir. Ayette geçen تراض kelimesi, "Tefâül" bâbından gelmiştir. Tefâül bâbı da, müşâreket ifade eder. Satacağı malına narh konulan bir tüccar, razı olmayarak malını satmış olacaktır. Halbuki Allah (c.c.), rızasız yapılan ticareti yasaklamıştır.

Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şu hadîsi de bu âyetin tefsiri mahiyetindedir.

لَا يَحِلُّ مَالُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِلَّا بِطَيْبِ نَفْسٍ مِنْهُ .

" Hiçbir müslümanın malı diğer müslümana gönül hoşnutluğu ile verilmedikçe helal olmaz⁴¹.

Bir kimsenin satış fiyatına narh koyarak satması halinde karşılıklı rıza ve karşılıklı rızadan doğan gönül hoşnutluğu (tîb-i nefis) bulunmamaktadır. Dolayısıyla da narh koymak bu hadisin şumûlüne girdiğinden normal durumlarda narh tesbiti câiz olmaz.

Mülkiyette asıl olan, mal sahibinin tasarrufta asıl olmasıdır. Kişi sahip olduğu şeylerde istediği gibi hareket edebilir. Satıcı da sahip olduğu mallarda hürdür, istediği fiyata satar. Narh koymak onun bu hürriyetini elinden almak olur. Hakikat şudur ki; İslâm ferdin malını korur ve malında tasarruf hürriyetini muhterem tanır. Bir kimsenin malı, izni olmadıkça bir başkasına helal

39 İbnü'l-Arabî, Muhammed b. Abdullah, Ahkâmu'l-Kur'ân, Beyrut, ts. I, 97.

40 Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, el-Camî' li Ahkâmi'l-Kur'ân, ts. , ys. V, 150.

41 Ahmed b. Hanbel, Müsned, Mısır, 1313, V, 113. Bu hadisin farklı ifadelerle rivâyetleri Vedâ hutbesinde de yer aldığı görülmektedir. Vedâ hutbesinin karşılaştırılması için bk. Muhamed Hamidullah, el-Vesâiku's-Siyâsiyye, Beyrut, 1985, s. 360-363.

olmaz⁴².

Görülüyorki birçok İslâm âlimi, narh konusunu ticaretle ilgili genel esasları bildiren mezkûr âyetin hükmü ile irtibatlı saymışlardır. Âyet İslâm hukukunun mübah saymadığı hertürlü akitlerin batıl olduğunu söylemektedir.

2- Sünnet:

Fiyat tahdidi hakkında hüküm bildiren birçok hadis nakledilmektedir. İslâm ulemâsının, bütün münâkaşa, içtihad ve yorumlarının bu hadislerin etrafında olduğunu görüyoruz. Bu hadislerden başlıcaları şunlardır:

a-Enes b. Mâlik'in rivâyeti :

عن أنس رضي الله عنه ، قال : غلا السعر على عهد رسول الله صلى عليه وسلم فقالوا يا رسول الله : سَعَرْنَا ؟ فقال : إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسْعُرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرِّزْقِ وَإِنِّي لأرجو أن ألقى ربي وليس أحدٌ منكم يطلبني بمظلمة في دم ولا مال . (قال أبو عيسى : هذا حديث حسن صحيح) .

Enes b. Mâlik'ten (r.a.) demiştir ki: "Rasûlullâh (s.a.v.) zamanında (Medine'de) fiyatlar yükseldi. Halk:

- Ya Rasûlullâh, fiyatlar yükseldi, bize fiyatları tahdid et! (narh koy) dediler. Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a.v.) da:

- Şüphesiz yok ki, fiyat tayin eden (az vererek) kısan, (çok vererek) yayan, rızıklandırılan ancak Allah (c.c.) dir. Ben, sizden hiç bir kimsenin mal ve canına yapmış olduğum bir haksızlık yüzünden hakkını benden ister olduğu halde Rabbime kavuşmak istemem" dedi⁴³. Tirmizi (v. 279/892), bu hadis için: "Hasen, sahih" demiştir.

Bu hadis'e, birçok fıkıh kitaplarında rastlamak mümkündür. Hanefî müçtehid imamlarından İmam Ebû Yûsuf (v. 182/798), "Kitâbu'l-Harâç" isimli eserinde, narhın câiz olmadığı hususunda bu hadisle istidlâl etmiştir⁴⁴. Ayrıca Bedâî'nin istihsân

⁴² Aydüz, Davud, İslâm İktisadında Narh, İzmir, 1994, s. 12.

⁴³ Tirmizi, Buyu', 73; Ayrıca bk. Ebû Davud, Buyu', 49; İbn Mâce, Ticârât, 27.

⁴⁴ Ebû Yûsuf, Ya'kûb, b. İbrâhîm, Kitâbu'l-Haraç, Beyrut, 1979, s. 49.

kitâbında. Hidâye'nin Kitâbu'l-Kerâhiye, Mâliki mezhebi kaynaklarından Muvatta şerhi Müntekâ'nın İhtikâr, Şâfi'lerin Tekmiletü'l-Mecmû'nun Ahkâmu't-Tes'ir ve Hanbelîlerin Muğni'sinde Tes'ir kısımlarında⁴⁵ bu hadise buluyoruz⁴⁶.

Mezkur hadis-i şeriften anlıyoruz ki, narh koyma isteği bir çok kimse tarafından teklif edilmiştir. Rasûlullâh (s.a.v.), bu durum karşısında tutumunu değiştirerek, meseleye farklı bir şekilde yaklaşmıştır. Böylece konunun önemini ayrıca vurgulamak istemiş ve cevaben; Piyasa fiyatlarının⁴⁷ insan otoritesi ile değil, Allah (c.c.) tarafından belirlendiğini açık olarak belirtmişlerdir⁴⁸.

Aynı zamanda mevzu ile alakalı olarak, Allah'ın isimlerinden dört tanesini saymış ve bu şekilde konunun itikâdî bir şekilde Allah'a dayandığını bildirmişlerdir. Bu isimler şunlardır: el-Müsâ'ir (المسعر), fiyatları düzenleyip, tayin eden; el-Kâbız (القابض), rızıkları (azaltarak) daraltan; (الباسط) rızıkları (bollastırarak) yayan, er-Râzık (الرزق) bol rızık veren.

Şevkânî, bu hadisin izâhında: "Bu hadis-i şerifte el-Müsâ'ir (المسعر) 'in Allah'ın isimlerinden biri olduğuna delil vardır" dedikten sonra Allah'ın isimlerinin doksan dokuz adedi ile sınırlandırılmayacağını belirtir⁴⁹.

Gazâlî (v. 505/1111) de, bu hususta şöyle demektedir: "Allah'ın gerek Kur'ân'da gerekse hadislerde bildirilen isimleri dışında başka isimleri de olması mümkündür. Çünkü

⁴⁵ Tafsîlât için bk. Kâsânî, V, 29; Merginânî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ebû Bekr. el-Hidâye, Mısır, ts. IV, 93; Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleymân b. Halef el-Endelûsî, el-Müntekâ Şerhu'l-Muvatta' 3. bs., Mısır, 1983, V, 18; Necip Mutî', XIII, 29; İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed b. Abdillâh, el-Muğni (Şerhu'l-Kebîr'le beraber bs.), Beyrut, 1972, IV, 281.

⁴⁶ Fukahânın bu hadisten istinbat ettikleri, hüküm ve kanaatlarını "Fukahânın Fiyat Tahdidi Hakkındaki Görüşleri" bölümünde ele alacağımızdan burada hadis şârihlerinin bu hadis için yaptıkları açıklamalara yer vereceğiz.

⁴⁷ Piyasa fiyatı : Bir malın, kıymetli evrak şeklindeki bir iktisâdî varlığın, belirli bir tarihteki piyasaya arz ve talebine göre oluşan fiyatıdır. Buna câri fiyat veya râyiç değer de denebilir. bk. Seyidoğlu, Halil, s. 692.

⁴⁸ Kemâlî, Muhammed Hâşim, İslâm Hukukunda Tes'ir (Fiyat Kontrolü), trc. Kenan Çayır, İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi, İstanbul, 1994, c. II, sy. 2, s. 55.

⁴⁹ Şevkânî, VI, 312.

Hız Peygamber (s.a.v.), bir hadislerinde şöyle buyurur: "Allahım! sana ait olan her isimle senden dilerim. O isim ki, onunla kendini adlandırdın veya kitabında indirdin, yahut yarattıklarından birine öğrettin, yahut da yalnız senin katında bulunan gayb ilminde, onu zatına tahsis ettin"⁵⁰. Bizim burada manalarını verdiğimiz isimler, doksan dokuzdan ibaret değildir. Zikretmemizin nedeni, bu hususta devam edip gelen âdete bînâendir. Yoksa gerek Kur'ân'da ve gerekse hadislerde bunların dışında da Allah'ın isimleri mevcuttur⁵¹.

Aynı zamanda hadis-i şerifin son kısmında Rasûlullâh (s.a.v.) in, tebliğ görevini ifâ ederken, Allah'dan aldığı emir ve nehiyleri tam olarak yerine getirdiğini, Allah'ın emri olmaksızın herhangi bir şeye müdâhale edemeyeceğini anlıyoruz. Rasûlullâh (s.a.v.), insanların canlarına bir haksızlık (zulüm) yapmadığı gibi, mallarına da bir haksızlık (zulüm) yapmaksızın Mevlâ'ya kavuşmak istediğini, bilinen te'kid ifadeleriyle vurgulayarak, bildirmişlerdir. Zira insanların ticaret mallarına ve fiyatlarına yapılacak bir müdâhaleyi haksızlık, zulüm olarak telakkî etmişlerdir.

b-Ebû Hureyre'nin rivâyeti :

عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رجلاً جاء فقال : يا رسول الله سَعْرٌ ، فقال : بل ادعوا الله ، ثم جاء رجل فقال يا رسول الله سَعْرٌ ، فقال : بل الله يخفض ويرفع وإني لأرجو أن ألقى الله وليس لأحد عندي مظلمة .

Ebû Hüreyre (r.a.) dan: Bir adam, Rasûlullâh (s.a.v.)'a geldi ve "Narh koy!" dedi. Rasûlullâh:

-Hayır, siz, Allah'a dua edin , buyurdular.

Sonra başka bir adam geldi ve "Yâ Rasûlullâh, Narh koy!" dedi. Rasûlullâh, ona şu cevabı verdi:

-Hayır, fiyatları ucuzlatan ve pahalandıran ancak Allah'dır. Ben, üzerimde hiç kimsenin bir hakkı olmaksızın, Allah'a kavuşmak isterim⁵².

⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, I, 391.

⁵¹ Gazâlî, Ebû Hamîd Muhammed, el-Maksadü'l-Esnâ fî Şerhi Esmâil'Ilâhî'l-Hüsna, nşr. Ahmet Kabbânî, Beyrut, ts. s. 132.

Hadis-i şerifte belirtildiğine göre, Rasûlullâh (s.a.v.)'a, değişik kimseler gelip de, ondan, ticaret mallarına fiyat koymasını istediklerinde, Rasûlullâh (s.a.v.)'in cevabı şu şekilde olmuştur: Birinci adama fiyat tahdîd etmenin kendi hakkı olmadığını, bilakis bunun Allah'ın hakkı olduğunu bildirdikten sonra, Allah'dan rızık bolluğu istemeleri için onlara duada bulunmalarını tavsiye etmiş ve rızık bolluğu sebebiyle darlıktan kurtulabileceklerini ve böylece fiyatların ucuzlayacağına işaret etmişlerdir.

İkinci adam gelip de, O'ndan fiyat koymasını istediğinde, yine Hz.Peygamber, fiyat koyma işine yönelmemiş, bilakis izah yönüne giderek, ucuzluğun ve pahalılığın Allah'ın bir emri olduğunu, bu işte bir kimseye müdâhale hakkı olmadığını ve yapılacak bir müdâhelenin haksızlık zulüm olacağını açıkça beyan etmiştir.

c- İmam-ı Ebû Yûsuf'un rivâyeti :

عن الحكم بن عتيبة رضي الله عنه عن رجل حدثه أن السَّعْرَ غَلا في زمن رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال النَّاسُ لرسول الله إِنَّ السَّعْرَ قد غَلا فوظف وظيفة تقوم عليها . فقال : إِنَّ الرُّخْصَ والغَلاء بيد الله ليس لنا أن نجوز أمر الله وقضاءه .

Hakem b. Uteybe'den, bir adam ona şöyle anlattı: Rasûlullâh (s.a.v.) zamanında fiyatlar yükseldi . Bunun üzerine insanlar:

-Yâ Rasûlullâh! fiyatlar yükseldi. Bizim, tatbik edeceğimiz bir fiyat tahdîd et!, dediler.

Rasûlullâh (s.a.v.) de:

- Şüphesiz ucuzluk ve pahalılık, Allah'ın yed-i kudretindedir. Allah'ın bir emrine ve hükmüne itiraz hakkımız yoktur, buyurdular⁵³.

Bu hadîsde Hz.Peygamber'den fiyatların belirlenip, tahdîd edilmesi istendiği halde O, bundan kaçınmış ucuzluk ve pahalılığın Allah'ın gücü ve kudretinde olduğunu söyleyerek, bu alanda herhangi bir girişimin, O'nun emrine ve hükmüne isyan

⁵² Ebû Davud, Buyû', 49; Bâcî. V. 18.

⁵³ Ebû Yûsuf, s. 49.

anlamına geleceğini beyan etmiştir.

Hadisin şerhinde Kitâbu'l-Haraç şârihi, bize şu açıklamayı yapar : "Allah, eşyaya bereket verip, mahlûkatın rızıklarını çoğaltınca, fiyat ucuzlar; bereketini çekip, rızıkları daraltınca, fiyatlar yükselir"⁵⁴.

Rahbî'nin bu açıklamasından onun, mal ve hizmet fiyatlarının oluşması konusunda arz ve talebin⁵⁵ belirleyici rol oynadığı kanaatini taşıdığını anlıyoruz.

d-Ebû Yûsuf, Süfyân b. Uyeyne'den nakleder:

سفيان بن عيينة عن أيوب عن الحسن قال : غلا السعْر على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال الناس: يا رسول الله ألا تسعّر لنا ؟ فقال صلى الله عليه وسلم : إن الله هو المسعّر إن الله هو القابض ، إن الله هو الباسط ، وإني والله ما أعطيتكم شيئا ولا أمنعكموه ، ولكن إنما أنا خازن أضع هنا الأمر حيث أمرت ، وإني لأرجو أن ألقى الله وليس أحد يطلبني بمظلمة ظلمتها إياه في نفس ولا دم ولا مالٍ .

Süfyân b. Uyeyne, Eyyûb'dan, o da Hasan'dan rivâyet ederek dedi ki: Rasûlullâh (s.a.v.) zamanında fiyatlar yükseldi. Bunun üzerine insanlar, Yâ Rasûlallâh! Bize fiyatları tahdîd etsen!, dediler. Rasûlullâh (s.a.v.) da:

-Şüphesiz fiyat koyan Allah'dır. Şüphesiz rızıkları daraltan Allah'dır. Muhakkak ki rızıkları yayıp çoğaltan Allah'dır. Ben, size bir şeyi verip, sonra da ondan men edemem. Ben, ancak emrolduğum emaneti yerine getiren bir bekçiyim. Hiçbir kimsenin ne nefesine ne kanına ne de malına bir haksızlık (zulüm) yapmaksızın Allah'a kavuşmak isterim⁵⁶.

Bu hadisde de öncekilerinde olduğu gibi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in fiyatlara müdâhaleden kaçındığını, ucuzluk ve

54 Rahbî, Abdülazîz b. Muhammed, er-Ritâç, Bağdat, 1973, I, 342.

55 Arz: Belli bir süre içinde belli fiyatlarda satılmak istenen mal ve hizmet miktarına denir. Tafsîlât için bk. Seyidoğlu, Halil, s. 39. Talep: Belli bir süre içinde belli fiyatlara satın alınmak istenen mal ve hizmet miktarına denir. Tafsîlât için bk. Seyidoğlu, Halil, s. 821.

56 Ebû Yûsuf, s. 49.

pahalılığın Allah'dan olduğunu bildirmişlerdir. Fiyatlara müdâhalenin O'nun görevi dışında olduğunu, görevinin ise Allah'ın kendisine bildirdiği emir ve nehiyleri insanlara tebliğ etmek olduğunu beyan etmişlerdir. Fiyatların tahdîdi ile ilgili kendisine bir vahiy gelmediğini ve bu işin Allah'ın bir takdîri ve hükmü olduğunu ifade etmişlerdir. Hiç kimsenin Allah'ın hükmüne itiraz hakkının bulunmadığını ve fiyatlara müdâhalenin, insanların nefislerine ve kanlarına yapılan bir haksızlık (zulüm) olacağını da ayrıca beyan etmişlerdir. Zira bu şekilde bir müdâhale, kişilerin özel mülkiyet hakkına müdâhale edilmesine yol açar.

e-Hâkim (v. 405/1014) 'in rivâyeti:

عن أبي سعيد بن الخديري قال : مرَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم برجل بالسوق يبيع طعاما بسعر هو أرخص من سعر السوق فقال: تبيع في سوقنا بسعر هو أرخص من سعرنا ، قال: نعم ، قال: صبرا واحتسابا ، قال: نعم ، قال: أبشر فإنَّ الجالب إلى سوقنا كالمجساهد في سبيل الله ، والمحتكر في سوقنا كالملحد في كتاب الله.

Elyasa' b. Muğîre'den, dedi ki:

Rasûlullâh (s.a.v.), pazarda, piyasa fiyatından daha ucuz yiyecek satan bir adama uğradı ve ona dedi ki:

- Pazarımızda bizim fiyatımızdan daha ucuz bir fiyata mı satıyorsun? O adam, evet, dedi.

-Sabrederek ve ecrini Allah'dan bekleyerek mi?

-Evet, dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber de:

-Sana müjde, muhakkak ki, uzak yerlerden pazarımıza mal getiren, Allah yolunda cihad eden gibi, pazarımızda karaborsacılık eden de Allah'ın Kitâbını inkar eden kimse gibidir⁵⁷.

Bu hadiste, Rasûlullâh (s.a.v.), pazarda dolaşırken, piyasa fiyatlarından daha ucuz mal satan bir tüccara rasladığında, bu durum O'nun çok hoşuna gitmiş ve o tüccarı, taltif ederek

57 Hâkim. Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbûrî, el-Müstedrek, Beyrut, 1990, II, 15.

memnuniyetini izhar etmektedir. Tüccara fiyatını artırarak piyasa fiyatına satmasını emretmemiş, fiyatların seyrini kendi tabî haline bırakmışlardır.

f-Hâkim'in, Ma'kil b. Yesâr'dan rivâyeti :

عن معقل بن يسار ، قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: من دخل في شيء من أسعار المسلمين ليغلي عليهم كان حقا على الله أن يقذفه في معظم جهنم رأسه أسفله .

Ma'kil b. Yesar'dan, dedi ki:

Rasûlullâh (s.a.v.)'ın şöyle dediğini işittim: "Müslümanların (ticaret mallarının) fiyatının yükselmesi için kim bir müdâhale yaparsa, Allah'ın üzerine, onu, cehennemın ateşi bol olan yerine baş aşağı atması bir hak olur⁵⁸.

Mezkur hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.), insanları fiyatlara müdâhaleden, bilhassa fiyatları yükseltme girişiminde bulunmalarını kat'i bir şekilde men ederek, böyle yapanların cehennemın en şiddetli yerine atılmakla cezalandırılacaklarını bildirmiştir.

Bir insanın mal kazanması, ticâret yapması, onun en tabîi hakkıdır. Fakat mal kazanmak için nereden ve nasıl geldiğine bakılmaksızın çalışılırsa bu çok mahzurludur. Bu durum, diğer insanların ve genel olarak da toplum haklarını ihlal anlamına gelir. İnsanların pahalı mal almalarına sebep olacak ihtikâr ve benzeri bir vesileyle pazarın normal seyrine yapılacak bir müdâhaleyi, Hz.Peygamber (s.a.v.), hadislerde görüldüğü üzere, şiddetle yasaklamıştır. Böyle davranan insanların, çevresindeki insanlara kötülükde buldukları ve Allah'ın emirlerini çiğnemelerinden dolayı ahirette büyük azaba uğrayacakları anlaşılmaktadır. Bu tehdit, böyle yapanların fillerinin ne kadar kötü olduğuna, aşağılığına ve günahlarının büyüklüğüne işaret etmektedir⁵⁹.

Ayrıca hadisde geçen " في معظم جهنم " ibaresi Celâl Yeniçeri

58 Hâkim, II, 15.

59 Yasin. Fikri, İğlâü'l-Es'âr Livâü'l-İslâm Dergisi, Kahire, Şubat, 1951, sy 9, s. 658.

tarafından "ateşten bir kemik parçası" olarak tercüme edilse de⁶⁰, Biz Ahmed Nâim'in tercümesini⁶¹ daha isabetli bularak onu tercih ettik.

Konuyla ilgili hadisler dikkatle incelendiğinde Peygamberimizin fiyat tahdidi suretiyle piyasaya müdâhale etmeyi uygun görmediği hatta bunun özel mülkiyete karşı yapılmış (zulüm, haksızlık) gibi değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Buna göre bu hadislerden normal şartlarda piyasada mal ve hizmetlerin fiyatının oluşmasına müdâhale etmek câiz olmaz. Fiyatların piyasada arz ve talep kanunlarına göre serbest rekâbet şartlarında oluşması esastır.

C) Sahâbe ve Tabiûn Döneminde Fiyat Tahdidi :

a) Fukaha, fiyat tahdidi hakkında sahâbe tatbikatı olarak Hz.Ömer (r.a.) in, hilâfeti zamanında, Hâtîp b. ^{عبد}Belte'â ile aralarında meydana gelen şu olayı nakleder:

عن عمر رضي الله عنه أنه مرَّ بحاطب بن أبي بلتعة بسوق المصلى وبين يديه غرارتان فيها زبيب فسأله عن سعرهما فسعر له مدين بدرهم فقال عمر : لقد حدثت بعير مقبلة من الطائف تحمل زبيبا وهم يعتبرون سعره فأما أن ترفع في السعر وأما أن تدخل زبيبا البيست فتبيعه كيف شئت، فلما رجع عمر حاسب نفسه ، ثم أتى حاطبا في داره فقَالَ له إِنَّ الَّذِي قَلتْ لكَ لَيْسَ بِعَزِيْمَةٍ مِنِّي وَلَا قِضَاءَ ، إِنَّمَا هُوَ شَيْءٌ أَرَدتْ بِهِ الْخَيْرَ لِأَهْلِ الْبَلَدِ فَحَيْثُ شِئْتَ فَبِعْ وَكَيْفَ شِئْتَ فَبِعْ .

Birgün Hz.Ömer (r.a.), Sûku'l-Musallâ (çarşısında), önünde, iki çuval kuru üzüm bulunan Hatîb b. Ebî Belte'â'ya uğrar ve üzümün fiyatını sorar. Hatîb, iki müdd⁶² üzümün bir dirhem⁶³

60 Yeniçeri, Celal, İslâm İktisadının Esasları, İstanbul, 1980, s. 321.

61 Naim, Ahmed, İhtikâra Dair, Sebîlü'r-Reşad Dergisi, İstanbul, 1336, c. XV, sy, 366, s. 24.

62 "Müdd", Sa'ın dörtte biri miktarında olan bir ölçü birimidir. Bir sa' da beş rıtıl'dır. bk. İbn Manzûr, VII, 4158 (Arabistanda İslâmın ilk yıllarında kullanılan bir ölçü birimidir).

63 "Dirhem", Dinarın yarısı ve beşte biri kıymetinde olan bir gümüş paradır. Câhiliyye döneminde muhtelif ağırlıkta idi. Bir kısmı daha hafif, bir kısmı daha ağır idi. bk. Makrîzî, Takîyyuddîn Ahmed b. Abdilkâdir, Kitâbu'n-Nukûdu'l-Kadîme el-İslâmiyye (en-Nukûdu'l-Arabiyye içinde), nşr. P. Anastase Marie de St Elie, Beyrut, ts. s. 23 (Arabistanda İslâmın ilk yıllarında kullanılan bir para birimidir).

olduğunu söyler. Bunun üzerine Hz. Ömer, Hâtîb'e:

"Tâif'den üzüm yüklü bir kervanın geldiğini haber aldım. Onlar senin fiyatına itibar ederler (de aldanarak zarara uğrarlar). Ya fiyatını artır ya da evine götür. Orada istediğin fiyata sat!

Hz. Ömer, daha sonra kendi kendine bu işin bir muhâkemesini yaparak, Hatîb'in evine gelir ve ona derki: "Sana söylediğim bu söz, ne benden bir karar ne de bir hükümdür. Yalnız belde ehli hayrına düşündüğüm bir fikirdi. Malını, artık nerede ve hangi fiyata satarsan sat!"⁶⁴.

Hz. Ömer'in , Hâtîb ile olan bu kıssasından anlaşıldığına göre, Hz. Ömer, pazarda oluşan fiyatların kendi seyrine bırakılmasını uygun görmüştür. Fiyatlara müdâhale etmeyi câiz görseydi, önceki kararından vazgeçmeyerek, onu tatbik ederdi.

b) San'ânî (v. 211/826)'nin rivâyeti:

عن عبد الله بن واقد بن عبد الله عن ابن عمر قال: قال عمر: من جاء أرضنا بسلعة فليبيعها كما أراد وهو ضيفي حتى يخرج وهو أسوتنا ولا يبيع في سوقنا محتكرًا.

İbn-i Ömer'den, Hz. Ömer (r.a.) şöyle buyurdular: "Bizim beldemize kim bir mal getirirse, onu istediği gibi satar. O (malını satıp) çıkıp gidinceye kadar, bizim misâfirimiz ve o, bizim fiyatına tabî olacağımızdır. Bizim pazarımızda, ihtikâr (karaborsacılık) yapan da satış yapamaz"⁶⁵.

Kaynaklar İbn-i Ömer'in de, narha karşı olduğunu bize naklede⁶⁶.

⁶⁴ Mâlik b. Enes, Muvaata' (Hz. Ömer'in, Hâtîb'e söylediği sözlerin son kısmı hâriç), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts., II, 651; San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm, el-Musannef, 2. baskı, nşr. Habiburrahmân Azamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, ys. 1983, VIII, 207; Müzenî, Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahya, Muhtasarü'l-Müzenî, Dâru'l-Ma'rife, ts., Beyrut, (el-Ümm adlı eserin sonunda müstakil olarak bs.), s. 92.

⁶⁵ San'ânî, VIII, 206.

⁶⁶ Bâcî, V, 18.

c) Ebû Yûsuf, Ömer b. Abdilazîz (v.101/720)'in fiyat tahdidi hakkında şu uygulamasını nakleder:

عن عبد الرحمن بن ثابت بن ثوبان عن أبيه قال: قلت لعمر بن عبد العزيز: يا أميــــ
المؤمنين ، ما بال الأسعار غالية في زمانك وكانت في زمان من قبلك رخيصة قال إن الذين
كانوا قبلي كانوا يكلفون أهل الذمة فوق طاقتهم فلم يكونوا يجدون بداً من أن يبيعوا ويكسد
ما في أيديهم وأنا لا أكلف أحداً إلا طاقته فباع الرجل كيف شاء ، قال فقلت: لو أنك
سعت لنا ، قال: ليس إلينا من ذلك شيء إنما السعير إلى الله.

A b durrahman b. Sâbit, babasının, Ömer b. Abdilazîz'e şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Senin zamanında fiyatların oldukça pahalı olmasının sebebi nedir? Halbuki, senden öncekilerin zamanında ucuzdu!

O da, dedi ki:

"Benden önce (iş başında olanlar) zımmîlere güçlerinin üstünde yük yüklerlerdi. Bu sebepten onlar, ellerinde olan malları satmaktan başka bir çare bulamıyorlardı. Piyasa böylece durgun oluyor ve ellerindeki mallar para etmiyordu. Bense, herkese gücü mesâbesinde yük yüklüyorum. Herkes malını nasıl isterse öyle satsın!".

Bunun üzerine, Bize narh koysan! dedim,

O da:

"Bu bize göre değildir. Fiyat koymak ancak Allah'a aittir," dedi. 67.

Ömer b. Abdilazîz'in bu sözlerinde görüldüğü gibi, o, piyasaya müdâhaleden, fiyat koymaktan çekinmiş ve bu işin Allah'a ait bir hak olduğunu ifade etmiştir.

Sâlim b. Abdillah (v. 106/725) ve Kâsım b. Muhammed (v.107/725) de, narha cevaz vermemişlerdir⁶⁸.

Ticaret ahlakının üstün olduğu, tüketicinin istismar edilmediği ve ihtikârın görülmediği arz-talep doğrultusunda oluşan *serbest* piyasa fiyatının cârî olduğu ekonomik şartlarda, narha (görüldüğü gibi)cevaz verilmemiştir

Ancak, giderek ahlakın bozulması, fiyatların sunî olarak

67 Ebû Yûsuf, s. 132.

68 Bâcî, V, 18.

yükselmeye başlaması ve toplumun bundan zarar görmesi üzerine bazı tâbiûn, devletin narh koymasını câiz gördüler.. Saîd b. el-Müseyyeb (v. 94/712), Râbi'a b. Abdirrahman (v.136/753), Yahya b. Saîd el-Ensârî (v.143/760) bunlardandır⁶⁹.

69 a.g.e., ay.

II. BÖLÜM

İSLÂM ÂLİMLERİNE GÖRE FİYATLARA MÜDÂHALE

A) Kelamcılara Göre Fiyatlara Müdâhale :

Kelâm ulemâsı, fiyat artış ve düşüşlerinde temel sebebin ne olduğu hususunda görüş beyan etmişlerdir. Konumuzla doğrudan alâkalı olmasa da, fiyat oluşumunda ilk sebep hakkında bazı açıklamalar belirtildiğinden, araştırmamızın giriş bölümünde, bir fikir vermesi açısından faydalı olacağı kanaatiyle bu görüşlere yer vermekteyiz.

Kelâm âlimleri, ucuzluk ve pahalılığın ilk müsebbibi kim olduğu hakkında ihtilaf etmişlerdir. Mûtezile, ucuzluk ve pahalılığın Allah'dan olabileceği gibi, bunun yanı sıra insanlardan da olabileceğini söylerken; Ehl-i Sünnet âlimleri, ucuzluğun da pahalılığın da Allah'dan olduğunu savunmuşlardır.

Her iki grup da, bu konuyu kelâm kitaplarında insan filleri bölümü, es'âr kısmında işlemişler, çeşitli bilgiler ve münâkaşalar serdetmişlerdir.

Mûtezile, ucuzluk ve pahalılığın hem Allah'dan hem de insanlardan olabileceğini söylerken, bu görüşlerini şöyle izah ederler:

Ucuzluğun Allah'dan oluşu, Allah, bir yerde bir malı bollaştırır veya o mala karşı ihtiyacı azaltır. Bu takdirde fiyatlar ucuzlar. Bu çeşit fiyat düşüşleri çeşitli şekillerde olur. Veba salgını olur, insanlar ölür, herhangi bir mala ihtiyaç azalır. Benzer bir başka sebepten dolayı insanların bir mala olan ihtiyaçları başka zaman ve yerlere nisbetle az olur. Yine aynı zamanlarda ortaya çıkan bir hastalıktan dolayı hayvanların ölmesi şeklinde ilâhî âdetin tezâhürüyle insanlar bir kısım yiyeceklerini satarlarsa, bu takdirde de meydana gelen ucuzluk Allah'tandır. Böyle hallerde ucuzluğu Allah'a bağlamak gerekir.

Ucuzluk ve pahalılığın insanlar tarafından olması, idârecilerin halka bir malı belli fiyatla satmalarını emretmesiyle olur. Bu da şöyle izah edilir: "Devlet başkanı, fakirlerin zulüm ve zarar görmemesi ile kötülüğü önlemesi, herkesin eşit olmasını fiyat ayarlaması ile düşünebilir. İşte bu sebeplerden dolayı sultan (idâreciler), fiyat tesbit etme mecbûriyetinde kalırlarsa, bunda açık bir fayda vardır"⁷⁰.

Akılcı görüş temsilcileri olan Mûtezile mensuplarında, fiyat konusunda müşâhade edilen, asıl dünya görüşlerinin bu hususta da kendini gösterdiği, meseleye bakışlarının buraya da yansıdığıdır. Onlara göre Allah'ın yanında fâil olarak insan da vardır. Şu halde fiyatların artışı ve düşüşü meselesinde, ekonomik hayatın işlerliğinde Allah'ın etkinliğinin yanında insanın da payı vardır⁷¹.

Ehl-i Sünnetin görüşü ise, tek yaratıcı ve kâinattaki bütün hâdiselerin tek düzenleyicisi vardır. O da, Allah (c.c.) dır. Fiyatların da, fiilen ve gerçekten tanzim edicisi Allah'dır.

Bâkılânî (v. 403/1013) , bunu şöyle açıklar : "Fiyatların artması ve eksilmesi, Allah tarafındandır. Çünkü az olsun çok olsun, alımdaki arzuya ve ihtikâra, mal biriktirmeye olan isteği yaratan O'dur. İnsanları gıda almaya muhtaç bir yapıda yaratan Allah'dır. Eğer yaratıklarının beslenmeye ihtiyaçları olmasaydı, eşyayla ne ilgileyecekler ne de onu düşüneceklerdi.

Bazı sultanlar, bir beldeyi muhasara altına alıp, onların rızıklarını kestiklerinde fiyat artışı olur. Bu ve benzer durumlarda "Sultan, fiyat artırdı" sözü mecazdır. Nitekim, "Sultan, onları açıklıktan zarar vererek hezîmetten öldürdü, muhasara sebebiyle onları katletti" denir. Oysa onlar için gerçekte ölümü ve öldürmeyi yaratan sultan değildir. O, sadece Allah'ın onlara yarattığı ölüm ve helak fillerini işlemiştir. Ölüm ve helakın sultana nisbeti,

⁷⁰ Kâdı, Abdulcabbâr b. Ahmed, Şerhu'l-Usûli'l-Hamse, nşr. Abdülkerim Osman, Kahire, 1965, s.788 ve el-Muğni fi Ebvâbi't-Tevhid ve'l-Adl, nşr. Komisyon, Kahire, 1965, XI, 55 vd.

⁷¹ Gölcük, Şerâfettin, Kelâmî Açından Fiyat Artış ve Düşüşleri, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 1982, sy. 5, s. 28.

mecaz yönünden olup, gerçek yönden değildir. Hakikatta söz konusu fillerin yaratıcısı Allah'dır.

Eğer insanlar, gıdâlara muhtaç bir tabiatta yaratılmamış olsalardı, onlara, yiyecek ve içeceklerin fiyat artışından birşey dokunmazdı.

Buradan anlaşılmaktadır ki, fiyat artışı, insanları beslenmeye muhtaç bir şekilde yaratan Allah'ın filidir. Eğer onları bu tarzda yaratmasaydı, buna ihtiyaç duymayacaklardı. Eğer Allah, insanlarda besin almadan çekinmeyi ve ölümü istemeyi yaratsaydı, yanlarında olan eşyayı, az veya çok, satın almayacaklardı.

Ayrıca sultan muhasarayı kaldırıp, onlara yiyecek maddeleri ulaştırırsa, onlara ulaşan yiyecek maddeleri sebebiyle hayata kavuşsalar, bu takdirde o kişileri hayata kavuşturmanın, diriltenin sultan olması icap eder. Oysa gerçek böyle değildir. Öldüren ve dirilten sadece Allah'dır.

Bütün bunlardan çıkan sonuç şudur: Fiyatların hepsi Allah tarafından'dır⁷².

İnsanın yapısında mevcut ihtiyâç ve istek duyguları, Bâkullâni'nin iktisat anlayışının temelini oluşturuyor. İhtiyaç ve istek kavramları, çağdaş ekonomide ihmal edilmeyen unsurlardır. Fiyatların artış ve düşüşünde ekonomik faaliyetle, insanın önce biyolojik sonra psikolojik daha sonra sosyolojik yapı ve ilişkileri önemli etkenlerdir⁷³.

İmamul-Harameyn el-Cüveynî (v. 478/1085) de, meseleyi şöyle izah eder:

Bütün fiyatlar Allah'ın hükmüne göre cereyan eder. Bu ise, eşyanın bedellerini ve nisbetlerini tayin etmekten ibârettir.

Fiyatlar, bolluk, kıtlık, şahsî arzular, talebin azlığı ve çokluğu vb. gibi insan irâdesi dâhilinde olan hususlara bağlı olmaksızın oluşur. Zira eşyanın az veya çok oluşu, insanın elinde olmayan bir şeydir. Fiyatlara, şahsî arzular, talebin azlığı ve çokluğu tesir edebilir. Ama bilinmelidir ki, insanın irâdesine bağlı

⁷² Bâkullâni, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib, et-Temhîd, Beyrut, 1957, s. 330-331.

⁷³ Gölcük, Şerâfettin, s. 30.

olan şeyler, aynı şekilde Allah'ın irâdesine tâbidir. Çünkü O'ndan başka yaratıcı yoktur. O halde eşya fiyatları üzerinde tek müessir, Allah (c.c.) dir. Mütezile, fiyatların insanlara bağlı olduğunu iddia ederse de, bu yanlıştır⁷⁴.

Cüveynî, Allah'ın tek yaratıcı olduğu hususunda hassâsiyet gösterip, fiyatlar meselesinde Allah'ın tek yaratıcı olduğunu özellikle belirtmektedir⁷⁵.

Sa'deddîn Taftazânî (v. 793/1390) ise, bu meseleyi şu şekilde açıklar: Eşyanın pahalı ve ucuz olması, mekân ve zamana göre miktarın ziyâde ve noksanlığı itibâriyledir. Pahalılık ve ucuzlukta kulun bir ihtiyârî yoktur. Zira bir malın azalması ve ona talebin artması gibi hususlar, kulun gücü dâhilinde değildir. Bunun, aksi de olsa durum aynıdır.

Pahalılık ve ucuzlukta insanın ihtiyârî dahilinde olan hususlar, yollardan korkma, satışları yasaklama, malları stok etme gibi hususlardır. Öteyandan insanın ihtiyârının da mercîfi Allah'dır. O halde gerçekten fiyatları tanzim eden yegâne müsebbib Allah'dır⁷⁶.

Taftâzânî'ye göre de, fiyat hareketlerinde asıl olan tek yetki sâhibi Allah'dır.

Netice olarak, fiyat artış ve düşüşleri, başka bir deyişle ekonomik hayatın işleyişi Mütezileye göre bir taraftan Allah, diğer yandan insanın ve devletin müdâhalesiyle olurken, Ehl-i Sünnete göre tek yetkili Allah olmaktadır. Bunlara göre devlet ve insan, sözü edilen meselede zımnen yetkilidir. Ama neticede insan, irâdesi ve kudretiyle Allah'ın mülkünde, ilâhî irâde ve kudretin eseridir. Tek yaratıcı Allah olduğundan, fiyat artış ve düşüşlerinin de gerçek ve fiili planda düzenleyicisi ve yaratıcısı Allah'dır⁷⁷.

⁷⁴ Cüveynî, Abdülmelik b. Abdullah b. Yûsuf, Kitâbu'l-İrşâd, Kahire, 1950, s. 367.

⁷⁵ Gölcük, Şerâfettin, s. 31.

⁷⁶ Taftâzânî, Mes'ûd b. Ömer b. Abdillâh Sa'düddîn, Şerhu'l-Mekâsîd, nşr. Salih Mûsa Şeref, Beyrut, 1989, IV, 320.

⁷⁷ Gölcük, Şerâfettin, s. 31.

B) İslâm Hukukçularına Göre Fiyatlara Müdâhale:

Cumhûru ulemâ, fiyatlara müdâhalenin ve fiyatları tahdîd etmenin câiz olmadığı görüşündedir. Hatta İslâm'da eşyaya narh koymamanın genel prensip olduğu kanaatindedirler. Şevkânî, Cumhûru ulemâ'nın bu görüşte olduğunu bildirmektedir⁷⁸.

Son devirde yetişen fakihlerden Ömer Nasûhî Bilmen, narhın câiz olmadığına dair icma' olduğunu beyanla şöyle der: "Velîyyu'l-Emr'in tes'îrde bulunmaması, yani eşyaya narh vaz' etmemesi, eşyanın fiyatlarını tayin ve tesbit eylememesi bir esastır ve bunda icma' vardır"⁷⁹.

Biz eldeki Hanefî fıkıh kitaplarında ve İbn Münzîr (v. 318/930)'in "İcmâ" ve Sa'dî Ebû Ceyb'in "Mevsû'atu'l-İcmâ" adlı kitaplarında yaptığımız araştırmalarda buna rastlayamadık. Ama bütün fıkıh kitaplarında bulunan narh hakkındaki hüküm Ömer Nasuhi Bilmen'i destekler gözükmektedir.

Genel olarak fakihlerin çoğunluğu, fiyatlara müdâhalede bulunmanın câiz olmadığını söylemekle beraber, bir kısım ulemâ da bazı istisnâî durumlarda câiz olacağı görüşündedirler. Bu gibi zorunlu durumlarda ciddi bir şekilde araştırma yapılarak, tüccarlar, lonca liderleri ve temsilcilerle istişâreden sonra fiyat kontrolü meşru görülürse, gerekli kontrole gidilebilir⁸⁰.

Hatta Mâlikîlerden İbn Arabî (v. 543/1048), insanların haksızlık yapacağı endişesiyle narhın lüzumlu ve bunun bir hak olduğunu söylerken⁸¹, Hanbelîlerden İbn Teymiyye (v. 728/1328) ve öğrencisi İbnu'l-Kayyim (v. 751/1350), âmme maslahatı olarak narhın câiz olacağını, hatta vücûbiyyetini söylemişlerdir⁸².

Görülüyor ki, İslâm fukahasının büyük bir çoğunluğu narhın câiz olmadığını ve bunun bir genel esas olduğunu söylemekle

78 Şevkânî, VI, 312.

79 Bilmen, Ömer Nasûhî, Hukuku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fikhiyye Kâmusu, İstanbul, ts., VI, 125.

80 Kemâlî, Muhammed Hâşim, s. 56.

81 İbnu'l-Arabî, Muhammed b. Abdillâh, Âridatü'l-Ahvâzi bi Şerhi Sahîhi Tirmizî, Dâru'l-İlm li'l-Cem'î, ts. ys. VI, 54.

82 İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdilkerîm, el-Hisbe fi'l-İslâm, Mekke, ts. s. 19 ; İbn-i Kayyim el-Cevziyye, et-Turuku'l-Hükmiyye, Cidde, ts. s. 261.

beraber, bazı istisnâî hallerde de narh konulabileceğini belirtmişlerdir.

Şimdi bu görüşlerin, fıkıh mezhepleri tarafından nasıl değerlendirildiğini görelim.

1-Hanefiler :

İmam Ebû Yûsuf, fiyat tahdîd etmenin câiz olmadığını ve bunun Allah'ın hakkı olduğunu, ucuzluk ve pahalılığın bir ölçüsünün de olamayacağını bildirerek, şöyle demektedir: "Ucuzluk ve pahalılık Allah'dandır. Ucuzluk ve pahalılık, hep bir hal üzere devam etmez. Allah'ın dilemesine göre bazen ucuzluk bazen de pahalılık olur. Ucuzluk ve pahalılığın bilinip tatbik edilecek bir ölçüsü de olmaz. Çünkü bu, Allah katından bir hükümdür ve nasıl olacağı bizce bilinmemektedir. Ucuzluk mal çokluğundan, pahalılık da mal azlığından değildir. Bütün bunlar, Allah'ın bir takdiri ve hükmüdür. Bazen bir yiyecek çok olup, pahalı; bazen de az olup, ucuz olabilir"⁸³.

"Kitâbu'l-Haraç" şârihi Rahbî (v. 1184/1770), narhın câiz olmadığını söyleyerek, narhın insanların nefsü hevalarını harekete geçireceğine, alı-verişten kaçınacaklarına ve kıtlığa sebebiyet vereceğini beyan eder⁸⁴. Kasânî de, aynı kanaati paylaşmaktadır⁸⁵.

İmam Ebû Yûsuf, narha hiç cevaz vermezken, Hanefî mezhebinde benimsenen hâkim görüş, narhın İslâmın genel bir esası olarak câiz olmamasının yanı sıra zorunlu hallerde, bu zorunluluğun miktarı kadar, istisnâî ve geçici bir durum olarak câiz olduğu yönündedir.

Bu hususta Merğınânî Hidâye'de şöyle der: "Devlet reisinin (idari otoritesinin) narh koyması câiz olmaz. İnsanlar, piyasa fiyatlarını tahakkümleri altına alıp, aşırı bir şekilde (fahiş bir fiyatla) bu fiyatı aşarlarsa, idareciler de bu durumun önüne, narh koymaktan başka bir usulle çıkamazlarsa, o takdirde kamu

83 Ebû Yûsuf, s. 48.

84 er-Rahbî, Abdülaziz b. Muhammed, s. 345.

85 Kâsânî, V, 129.

hakkını korumak amacıyla, işin ehliyle (tüccarlar, lonca liderleri ve temsilciler) istişâre şartıyla narh koymak câiz olur⁸⁶.

İhtiyâr, Hidâye'nin şerhleri ve İbn-i Âbidîn (v.1252/1836)'nin Dürrü'l-Muhtâr'a yaptığı haşiyesinde, Hidâye sahibinin ifadesine yakın bir tarzda aynı kanaati görmekteyiz⁸⁷.

2 -Şâfiiler :

Müzenî (v. 264/877), İmam-ı Şâfiî (v. 204/820)'nin, narhın câiz olmadığına dair görüşünü nakleder⁸⁸.

Maverdî (v.450/1058), narh koymanın, yiyecek ve diğer eşyaya, ucuzluk olsun pahalılık olsun câiz olmadığını söylemiştir⁸⁹. Şirbînî (v. 977/1569), Ramlî (v. 1004/1595), de aynı görüşü paylaşmaktadırlar⁹⁰.

Beydâvî (v. 685/1286), narh koymanın karışıklığa sebebiyet verip, kıtlığa yolaçacağını söylemiştir⁹¹.

Bununla beraber eğer devlet başkanı bir fiyat tahdîd edip, herhangi bir tüccar da bu fiyattan daha fazla bir fiyata satarsa, ona, devlet başkanına muhalefetten dolayı ta'zir cezası uygulanır demiştir⁹².

Yine malına hacr (kısıtlama) konulmayan bir şahsın, malını

86 Merginânî, IV, 93.

87 Bk. Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, el-İhtiyâr li Ta'lîlî'l-Muhtâr, İstanbul, ts., s. 687; Aynî, Muhammed Mahmûd b. Ahmed, el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye. Dâru'l-Fıkr, ys., 1981, IX, 348; İbn Âbidîn, Muhammed Emîn, Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr alâ'd-Dürri'l-Muhtâr, İstanbul, 1984, VI, 400.

88 Müzenî, s. 92.

89 Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb, el-Ahkâmu's-Sultâniyye, Dâru'l-Fıkr, ys. 1983, s. 221.

90 Şirbînî, Şeyh Muhammed el-Hatîb, Muğni'l-Muhtâç, Mısır, 1958, II, 38; Ramlî, Şemsüddin Muhammed b. Ebu'l-Abbâs Ahmed, Nihâyetü'l-Muhtâç, Mısır, 1967, III, 473.

91 Beydâvî, Abdullah b. Ömer, el-Ğâyetü'l-Kusvâ fi Dirâyeti'l-Fetvâ, nşr. Ali Muhyiddin Ali Karadâğî, Irak, ts. I, 473.

92 Şirbînî, II, 38.

tain edilmiş olan fiyattan satmasının sahih olacağı belirtilmiştir⁹³.

Tekmiletü'l-Mecmû'da, narhın câiz olmadığı belirtildikten sonra, İbn Teymiyye'nin narh hakkındaki görüşleri aktarılarak, piyasa fiyatı üzerinden narh koymanın bazı şartlarda câiz olduğu söylenir⁹⁴.

3-Mâlikiler :

Malikilerden Ebu'l-Velid el-Bâcî (v. 474/1081), narhı iki kısma ayırır:

a) Pazarda piyasadan farklı satmanın durumu: Bu da şu şekillerde olabilir:

1- Piyasa fiyatından daha az bir fiyata satan bir tüccara, ya piyasa fiyatına uyması söylenir ya da satım akdinden men edilir.

2- Piyasa fiyatından daha fazla satanın durumuna bakılır; Eğer bunlar piyasa fiyatını etkilemeyecek kadar az sayıda iseler, veya sadece bir kişi ise, bunlara piyasa fiyatına uyması söylenmez ve satımdan da men edilmezler⁹⁵.

Bu hükmün mefhumundan anlaşıldığına göre; eğer satıcılar, piyasa fiyatını etkileyecek şekilde ucuz veya pahalıya satarlarsa, ya piyasa fiyatına uymaları söylenir ya da satımdan men edilirler.

Pazardan çıkıp, evine giden bir satıcı, malını evinde istediği bir fiyattan satabilir mi? Bu kişi pahalılığa sebebiyet vereceğinden, malını pazara çıkarıp, orada piyasa fiyatı üzerinden satması gerekir denilmiştir⁹⁶.

b-Narhın ikinci kısmı ise, tüccarlara bir fiyat belirlenip, hepsinin bu fiyata tâbi olup, fazla veya noksana satmamaları söylenir. İmam-ı Mâlik (v. 179/795), böyle bir narhın aleyhinde olarak, yasaklamıştır⁹⁷.

93 a.g.e. , a.y.

94 bk. Necip Mutîf', XIII, 29 vd.

95 el-Bâcî, V, 17.

96 a.g.e. , a.y.

97 a.g.e. , a.y.

4-Hanbelîler :

Hanbelî mezhebindeki umûmî kanaat da, narh koymanın câiz olmadığıdır.

Ebû Ya'la (v. 457/1064), şöyle demektedir : "Yiyecek ve diğer eşyaya, ucuzluk olsun pahalılık olsun narh konulması câiz olmaz"⁹⁸.

İbn Kudâme (v. 620/1232) ise, insanların mallarını istedikleri şekilde satacaklarını beyan etmiştir⁹⁹.

Fakat daha sonraları Hanbelî fukahasının, narh koymayı iki kısma ayırdıklarını görmekteyiz.

Birinci kısmına, haram derlerken; ikincisinin câiz olacağını hatta vâcip olduğunu söylerler. Mezhebin fakihlerinden bu mesele üzerine en fazla duran, konuyu araştırıp münakaşa eden ve yorumlar getiren İbn Teymiyye ve onu takip eden öğrencisi İbn Kayyım'dır.

İbn Teymiyye bu meseleyi şöyle izah eder: Zorda kalan bir kimse, başkasının malını - başka bir seçeneği olmaksızın - piyasa fiyatından alır. Eğer mal sahibi, piyasa fiyatından fazla isteyip, malına satmaktan kaçınırsa, piyasa fiyatından daha fazlasını hak edemez. İşte bu noktadan anlaşılıyor ki, narh iki kısımdır:

1- Zulüm haddine ulaşmayan narh:

İnsanların mallarına, onların razı olmayacakları bir narh koyup, bu fiyattan satmaya zorlamak veya ticaretten alıkoymak. Halbuki onların piyasa fiyatından ticaret yapmaları, Allah tarafından mübah kılınmış bir haktır.

İşte onların mallarına konulacak narh, zulümdür ve aynı zamanda haramdır.

2- İnsanlara adalet getiren narh:

Bu da, insanların piyasa fiyatından kaçınıp, daha fazla fiyata

⁹⁸ Ebû Ya'lâ, Muhammed b. Hüseyin el-Ferrâ, el-Ahkâmu's-Sultâniyye, Beyrut, 1983, s. 303.

⁹⁹ İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed, el-Muğnî (Şerhu'l-Kebîr'le beraber), Beyrut, 1972, IV, 280.

satmak istedikleri zaman, adâleti temin için mallarına konulan narhtır. Piyasa fiyatı belirlenerek, bu fiyattan satmaya zorlanırlar. İşte bu durumda onlara âmme maslahatı olarak fiyat tahdîd etmek câiz hatta vâcib olur"¹⁰⁰.

İbn Teymiyye'den sonraki Hanbelî fukahası narh hakkındaki hükümde hep onun görüşünde olup aynı kanaatleri paylaşmışlardır¹⁰¹.

5- Diğerleri :

a) Zâhiri mezhebinden İbn Hazm (v. 456/ 1063), etiketle satışın câiz olmadığını belirterek, şöyle der: "Etiketle satım câiz olmadığı gibi, ticaret mallarına kıymet konup, başkasını aldatmak da, câiz olmaz. Ancak malını getirir, kıymetini ve istediği fazlalığı bildirerek eğer hoşuna giderse alır, yoksa almazsın derse, bu durumda câizdir"¹⁰².

İbn Hazm'ın etiketle satıştan kastettiği mananın, bir malın fiyatının önceden belirlenerek narh koyma olduğu anlaşılmaktadır. Böylece onun narha cevaz vermediği anlaşılıyor.

Aynı şekilde o, şöyle demektedir: "İster pazar ehlinde olsun isterse de olmasın pazara bir mal getiren, malını piyasa fiyatından daha ucuz veya daha pahalı satabilir. Buna, devlet başkanın ve diğer idarecilerin karışmaya hakkı yoktur"¹⁰³.

Aynı zamanda o, Mâlikîleri, pazarda piyasa fiyatından daha ucuza satan tâcir için; Ya piyasa fiyatına satması veya pazardan çıkartılması gerektiği şeklindeki görüşlerinden dolayı sert bir şekilde tenkit etmektedir. Onların bu tutumunun pahalılığa sebebiyet vereceğini de ifade eder¹⁰⁴.

Gördüğümüz gibi İbn Hazm, ucuzluk olsun pahalılık olsun

¹⁰⁰ İbn Teymiyye, s. 18.

¹⁰¹ Bk. Behûtî, Mansûr b. Yûnus b. İdrîs, Keşşâfu'l-Kınâ' Şerhu Münthehe'l-İrâdât, Beyrut, ts. II, 159 vd.

¹⁰² İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, el-Muhallâ, Mısır, 1969, IX, 672.

¹⁰³ a.g.e., a.y.

¹⁰⁴ a.g.e., a.y.

hiçbir şekilde narha cevaz vermemektedir.

b-Zeydilerden Şevkânî (v. 1250/ 1834), herhangi bir ayırım yapmaksızın, fiyat belirleyip narh koymanın câiz olmadığını bildirir. Aynı zamanda o : "Narh, insanlara yapılan birhaksızlık ve zulüm olup (mallarını tasarruf hakkında) hürriyetlerini kısıtlamaktır" der¹⁰⁵.

Fukahânın fiyat tahdidî hakkındaki bu izâhlarından, onların iki gruba ayrıldıklarını görüyoruz:

1- Fiyatlara müdâhaleyi uygun görmeyip narha cevaz vermeyenler,

2- Fiyatlara müdâhalede bir beis görmeyip narha cevaz verenler hatta bazı durumlarda vâciptir diyenler.

C) Fiyatlara Müdâhaleyi Câiz Görmeyenler ve Görenler :

1- Câiz Görmeyenler ve Delilleri:

Yukarıda görüldüğü gibi bütün mezheplerde umûmî kanaat narhın, İslâm hukukunda genel bir prensip olarak câiz olmadığıdır. Bu görüşlerine kitâp, sünnet, sahâbe tabîkatı, Tabîûn içtihatları ve akli yönden istidlalde bulunurlar.

a) Kitâp :

Fiyat tahdidine cevaz vermeyen İslâm âlimleri bu görüşlerini Kur'an-ı Kerim'den aralarında mallarını karşılıklı rızaya dayanmaksızın yemeyi yasaklayan şu âyete dayandırır:

Allah (c.c.), âyette şöyle buyurmaktadır: "Ey İman edenler! Mallarınızı aranızda doğru olmayan sebeplerle (haksız ve haram yollarla) yemeyin. Aranızda karşılıklı rıza ile ticaret müstesnâ"¹⁰⁶.

Bu âyete göre, alış verişte karşılıklı rıza gerekir. Narh ise, bu rızaya engel olur.

Fiyatı önceden belirlenip tahdid edilen satımlar, tarafların, razı olmayacakları bir muamele sayılacağından âyete ters

¹⁰⁵ Şevkânî, VI, 312.

¹⁰⁶ Nisâ, 4/29.

düşmektedir. Allah (c.c.), karşılıklı rızanın bulunmadığı hertürlü alış-verişi yasaklamıştır. Fiyatına narh konularak yapılan satımlar, âyetin yasakladığı akitlerin kapsamına gireceği bildirilerek, fukaha böyle akitlerin câiz olmadığı hükmünü vermişlerdir¹⁰⁷.

b) Sünnet:

Fukaha, narhın câiz olmadığı hususunda sünnetten delil olarak daha önce "Sünnette Fiyat Tahdid" kısmında geçen ve fiyat tahdidini sarîh bir şekilde yasaklayan hadisleri gösterirler. Tekrardan kaçınarak hadis metinlerini burada zikretmeksizin sâdece istidlâl vecihlerini belirtmekle iktifa edeceğiz.

Rasûlullâh (s.a.v.)'in hadislerindeki sarîh ifadeler, onları genel olarak narh koymanın câiz olmadığı hükmüne götürmüştür.

Fukahânın, hadislerden istidlâl vecihlerini şu şekilde özetleyebiliriz :

1- Çeşitli zamanlarda, değişik kişiler, Rasûlullâh (s.a.v.)'a gelerek, O'ndan narh koymasını talep ettiler. Rasûlullâh, narh koymadı, eğer câiz olsaydı, koyardı¹⁰⁸.

2 -Bizzat Rasûlullâh (s.a.v.), fiyat tahdid etmemesinin sebebini haksızlık ve zulüm olarak beyan ettiler. Haksızlık ve zulüm ise haramdır¹⁰⁹.

3- Rasûlullâh (s.a.v.), narhı câiz görmediğinden geçici de olsa, fiyatları tahdid edip dondurmamıştır¹¹⁰.

4- Fiyatı dondurulacak şey kişinin kendi malıdır. Karşılıklı olarak alan ve satanın razı olacağı fiyattan satmayı engellemek câiz değildir. Çünkü fiyat dondurmada insanlara zarar vermek sözkonusudur. Şayet konulan fiyat fazla olursa, bu mal sahiplerinin lehine, şayet az olursa mal sahiplerine zararlı olur¹¹¹.

5- Ebû Hureyre (r.a.) 'nin rivâyet ettiği hadisten anladığımıza

¹⁰⁷ Kâsânî, V, 129; Şevkânî, VI, 312.

¹⁰⁸ İbn Kudâme, IV, 281.

¹⁰⁹ a.g.e., a.y.

¹¹⁰ Döndüren, Hamdi, İslâm Hukukuna Göre Alım-Satımda Kâr Hadleri, Balıkesir, 1984, s. 176.

¹¹¹ Aydüz, Davud, s. 14.

göre, Rasûlullâh, kendisine gelip, ondan narh koymasını isteyen kişilere cevap olarak, fiyatların Allah'ın gücü kudretinde olduğunu söylemiş ve fiyat tahdîdine gitmemiştir. Bundan anlıyoruz ki, insanlara fiyatlara müdâhale hakkı yoktur. Öyle ise insanlar, mallara narh koyamazlar.

6- Ebû Yûsuf'un, Hakem b. Utbe yoluyla naklettiği hadîs-i şerifte Peygamberimiz, fiyatların, Allah'ın hükmünün bir tezâhürü olduğunu bildirmiştir. Allah'ın hükmüne de hiç kimseye itiraz hakkı olmayacağını söylemiştir. Fiyatlara müdâhale, Allah'ın hükmüne itiraz olacağından câiz olmaz.

7- Yine Ebû Yûsuf'un, rivâyeti olan Süfyân b. Uyeyne hadîsinden anlaşılan; Rasûlullâh, kendisinin Allah'ın emirlerini insanlara ulaştıran bir elçi olduğunu beyan buyurmuşlar ve Allah'ın kendisine hüküm bildirmediği hususlarda kendiliğinden bir hüküm veremeyeceğini bildirerek, narh koyma talebine olumsuz cevap vermişlerdir. Şüphesizki, görevleri arasında insanların sorularını izah edip, cevaplamak da olan Yüce Nebî, eğer câiz olsaydı, fiyatlara müdâhale eder, narh koyardı.

İşte bu durum, fiyatların Allah katından olup, insanlara müdâhale hakkının olmadığını gösterir.

8- Hâkim' in, Elyasa' b. Muğîre'den rivâyet ettiği hadiste Rasûlullâh (S.A.V.), pazarda, piyasa fiyatından daha ucuz mal satan bir tüccara rastladığında, o tüccarı, bu tutumundan yasaklamayıp diğer tüccarların fiyatlarına yükseltmesini söylememesi, bilakis onun bu davranışından dolayı memnûniyetini izhar etmesi, fiyatlara ucuzluk yönünden olsun pahalılık yönünden olsun insanların müdâhale haklarının olmadığına delâlet eder.

c- Sahâbe Tatbîkatı ve Tabiûn İctihâdları:

1- Hz.Ömer (r.a.)'den gelen haberde, onun narha cevaz vermediğini gördük. Aynı zamanda İbn-i Ömer (r.a.) de, narhın karşısındadır. Elimizde bulunan kaynak kitaplarda yaptığımız araştırmalarda sahâbeden, narha cevaz verene rastlayamadık.

Ömer Nasûhî Bilmen'in, narhın câiz olmadığı hususunda icmâ' olduğunu söylediğini daha önce zikretmiştik¹¹². İşte bunlar narhın câiz olmadığına delâlet eder. Eğer câiz olsaydı sahâbe cevaz verirdi.

2- Tâbiûn, genel olarak narha cevaz vermezken Saîd b. el-Müseyyeb, Rebîa' b. Abdurrahman ve Yahya b. Saîd el-Ensârî'nin, cevaz verdiklerini görüyoruz¹¹³.

Bunların cevaz vermeleri; ticari ahlakın bozulması, fiyatların sünî olarak yükselmesi ve toplumun bundan zarar görmesi şeklinde yorumlanabilir¹¹⁴. Ancak Ömer b. Abdülazîz, halifeliği döneminde fiyatlar yükselip de, kendisinden narh koyması istenildiğinde o, narh koymamış ve bu işin Allah'a âit olduğunu söylemiştir¹¹⁵. O, ticari ahlak kurallarını ve iktisat kaidelerini tatbîke çalışıyordu.

Aynı şekilde Tabiûndan de, Sâlim b. Abdillâh ve Kâsım b. Muhammed de narha cevaz vermemişlerdir¹¹⁶.

d- Akli Yönden:

Ekonominin normal işleyişi içerisinde ortaya çıkan tabii sonuçlar, yukarıda izah edilen naslar doğrultusunda olmuştur.

Akla yakın olan deney ve tecrübelerin ortaya koyduğu sonuçlara uygun olan da, narhın câiz olmadığını teyid eder.

Bu meyanda fukaha, şu izahlarla bunu dile getirirler:

Semen¹¹⁷, satıcının hakkıdır. Bunu takdir etmek kendisine aittir. Bunun hakkında taarruz etmek uygun olmaz¹¹⁸. Çünkü insanlar gerçek fiyatı takdir edemezler. Onların koymuş oldukları

112 bk. Dıpnat, 61.

113 Bâcî, V, 18.

114 Döndüren, Hamdi, Deilleriyle Ticaret ve İktisad İlmihali, İstanbul, 1993, s. 286.

115 Ebû Yûsuf, s. 132.

116 Bâcî, V, 18.

117 Mecelle'de Semen, şu şekilde tarif edilmiştir: "Semen, satılan şeyin pahasıdır ki, zimmete tealluk eden şeydir" bk. Mecelle, Md. 152; Ayrıca, "Bir şeyin kıymeti, alıcı ve satıcının üzerinde anlaşmalarışey" diye de tarif edilmiştir. bk. Ebû Ceyb Sa'dî, s. 52.

118 Merginânî, IV, 93; Bilmen, Ömer Nasûhî, VI, 125.

fiyat, satıcıları memnun etmez. Dolayısıyla insanların ihtiyaç maddelerini getirip satan kimseler, bu işten vazgeçerler ve böylece insanlar da ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çekeceklerdir.

Şevkânî, narh koymanın onların hürriyetlerini ve malları hakkında tasarruflarında kısıtlama (hacr) olacağını bildirerek, şöyle der: "İnsanların mallarındaki tasarruf hakkı, onlara aittir. Mallara narh koymak, onların haklarını kısıtlamak (hacr) olur"¹¹⁹.

Buna göre, insanlar mallarına narh konulunca, onların hürriyetlerine mani olunacağından tasarruf yetkileri ellerinden alınmış olur. Bu da câiz değildir.

Hanbelîler, narhın pahalılığa sebebiyet vereceğini ifade ederek, bunu da şöyle izah ederler : "Narh, pahalılığa sebebiyet verir. Çünkü dışarıdan mal getirenler, mal getirecekleri beldede razı olmayacakları bir fiyatla mallarını satmak gibi bir durumda olacakları için buraya mal getirmeyeceklerdir. Yanında mal bulunan kimseler de, satmaktan kaçınacak ve malını pazardan çekeceklerdir. İhtiyâç sahipleri bu durumda mal arayacak, fakat istediklerini bulamayacaklardır. İhtiyaçlarını karşılamak için daha fazla fiyat verecekler, bunun sonucu olarak da pahalılık ortaya çıkacaktır. Böylece her iki taraf da zarar etmiş olacaktır. Mal sahipleri mallarını satamayarak, zarara girerler. İhtiyaç sahipleri de, muhtaç oldukları malı bulamayarak zararda kalacaklardır. İşte bundan dolayı narh, haram (câiz değil) dir" demişlerdir¹²⁰.

Normal şartlarda fiyatlara müdâhaleinin iktisâdî açıdan da uygun bir şey olmayacağı kabul edilmektedir. Zira piyasaya müdâhale edip narh konulması halinde narh fiyatı üzerinden yapılan satışlar arz-talep dengesini sağlayamadığı takdirde -ki genellikle sağlayamaz- tüketicilerin narh fiyatından piyasada mal bulmaları güçleşir. Hatta bazı hallerde imkansızlaşır. O zaman spekülasyon ve karaborsacılık (ihtikar) denilen sevimsiz olaylar ortaya çıkar¹²¹. Karaborsacılık, narh politikasının kaçınılmaz

¹¹⁹ Şevkânî, VI, 312.

¹²⁰ İbn Kudâme, IV, 281; Makdisî, Şemsüddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ömer, Şerhu'l-Kebîr (Muğni ile beraber), Beyrut, 1972, IV, 44.

¹²¹ Türkbâl, Aydın, s. 64.

sonuçlarından birisi olarak gösterilmektedir¹²².

Bazı İslâm hukukçularının fiyatlara müdâhale, piyasada darlık ve kıtlığa sebebiyet verir¹²³, şeklindeki ifadelerini, naklettiğimiz bu izah çerçevesinde anlaşılması gerekir.

İktisatçıların piyasa fiyatlarına müdâhale edilmesi halinde görüleceğini söyledikleri spekülasyon, karaborsacılık (ihtikar) konusuna İslâmın bakış açısı hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

Bir ticaret malını, pahalılaşması gayesiyle stoklanıp, piyasaya arzını geciktirmek olan ihtikarı ittifakla bütün İslâm fukahası yasaklamıştır¹²⁴. Bunun yasaklarken Hz. Rasûlullahın ihtikar hakkındaki şu hadisleriyle istidlâlde bulunurlar:

Hz.Rasûlullâh (s.a.v.), şöyle buyururlar : "Karaborsacı ne kötü bir kuldür, fiyatların düştüğünü öğrenince üzülür, yükseldiğini duyunca da sevinir"¹²⁵.

Hz.Rasûlullâh (s.a.v.), bu hadislerinde bu tip kimselerin rûhî durumunu ve insanlık bakımından düşüklüğünü çok güzel bir şekilde açıklamışlardır. İslâm, zaten bunlarla büyük mücâdeleler etmiştir¹²⁶.

Diğer bir hadis-i şerifte Hz.Rasûlullâh (s.a.v.), şöyle buyururlar: "Kim karaborsacılık yaparsa o isyancıdır, günahkardır"¹²⁷.

Hadis, karaborsacının nefretle karşılanacak kimselerden olduğunu beyan etmektedir.

Bir diğer hadis-i şerifte ise şöyle buyurulmuştur: "Câlib (uzak yerden mal getiren) rızıklandırılmış, karaborsacı ise lânetlenmiştir"¹²⁸.

¹²² Narh- karaborsacılık ilişkileri hakkında tafsilat için bk. Türkbâl, Aydın s. 64-71.

¹²³ Beydâvî, Abdullah b. Ömer, I, 473.

¹²⁴ Ebû Ceyb Sa'dî, Mevsûatü'İcmâ', I, 53.

¹²⁵ Mîras, Kâmil, Ahmed Nâim, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi, Ankara, 1978, VI, 449.

¹²⁶ Yeniçeri, Celâl, s. 285.

¹²⁷ Müslim, Mûsakât, 129, 130; Ebû Dâvûd, Büyû', 40,47; Tirmizî, Büyû', 40; İbn Mâce, Ticârât, 6.

¹²⁸ İbn Mâce, Ticârât, 12; San'ânî, VIII, 204.

H.z.Rasûlullâh (s.a.v.), bu hadisleriyle, iki çeşit tüccarın karşılaşacakları neticeyi ifâde etmişlerdir. Ayrıca lânet, gayri meşrû ameller işleyen kimselere müstehak olduğundan bu hadis, ihtikârın gayri meşruluğuna delil teşkil eder¹²⁹.

Münzirî (v. 656/1258) , H.z.Peygamber (s.a.v.)'in karaborsacı için kullandığı ifadeleri şöyle sıralamaktadır:

- a-Günahkâr, isyancı,
- b-Allah'ın rahmetinden uzak,
- c-İnsanların görmek istemediği hastalıklara yakalanması,
- d-Kötülenmeğe, Allah ve kullarının gazabına lâyık olma,
- e-Malına haram ve hile karıştırmış olup, sadakası kabul edilmeyen,
- f-İnsan öldüren gibi günahkâr ve şerli,
- g-Çetin bir azap ile cezalandırılacak,
- h-Dînine önem vermeyen ve inancında sapıklık olan"¹³⁰.

Cumhûru ulemâya göre, yokluğu halinde âmmenin en çok zarar gördüğü veya görebileceği insanların ihtiyaç duyduğu her nevi malı, temel gıdâ maddeleri ve hayvan yemlerini fazla fiyat etsin diye stok yapmak ihtikârın esas mevzuunu teşkil eder¹³¹.

Bir insanın yanında mal olup, diğer insanlar da bu mala muhtaç iseler, başka yerde de bulamazlarsa, âmmeden zararı def için, o şahıs bu malı satmaya zorlanır. Bunda icma' vardır¹³².

Yine umumu fukahânın görüşüne göre, bir yerde piyasadan mal çekip yığmak zarar vermiyorsa bunda bir mahzur yoktur¹³³. Hatta Mâlikilerden ve diğerlerinden, "Bolluk devresinde depolamak, kıtlık zamanında halk için bir hazırlıktır" diyenler dahi olmuştur¹³⁴.

Böyle yapmakla güzel bir iş yapıldığı da vurgulanmıştır.

Tâbiûndan Saîd b. Müseyyeb'in, bu gibi durumlarda stok

¹²⁹ Kâsânî, V, 129.

¹³⁰ Münzirî, Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdülkaviyy, et-Terğîb ve't-Terhîb, Beyrut, 1986, II, 590.

¹³¹ Şafak, Ali, İslâm İktisâdında Enflasyon ve Getirilen Önleyici Tedbirler, Diyanet Dergisi, Ocak-Şubat 1979, Ankara, c. XVIII, sy.1, s. 21.

¹³² Ebû Ceyb, Sa'dî, Mevsûâtu'l-İcmâ', I, 53.

¹³³ Yeniçeri, Celal, s. 306.

¹³⁴ Bâcî, V, 17.

yaptığı rivâyet edilmiştir ¹³⁵.

İhtikâr yapan mahkemeye verildiği zaman, hâkim ona, ailesinin ihtiyacını rahatça karşılayacak miktarından fazlasını satmasını emreder. Riâyet etmez de, ikinci defa hâkim karşısına çıkarsa, hâkim öğüt verir ve ikâz eder. Üçüncü tekrarında ise, uygun şekilde hapis vb. cezalar verir¹³⁶.

2- Câiz Görenler ve Delilleri :

Ticaret ahlakı bozulup, fiyatlar sünî olarak yükselmeye başlar, toplumun bundan zarar görmesi halinde bazı tabûnun narha cevaz verdiğini daha önce görmüştük. Aynı doğrultuda da bir çok fukaha da görüş beyan etmişlerdir. Merginânî bu hususta der ki: "Mal sahipleri, piyasayı tahakkümleri altına alıp, piyasa fiyatını aşip, fâhiş fiyatla satarlar, hâkim de, kamu hakkını narh koymaktan başka çare ile koruyamazsa, o zaman bu işin ehli, ticaret sahipleri (sivil ve resmi yetkililer) ve bu işte tecrübe sahibi kimselerle istişâre ederek narh koyar. Bunda beis yoktur"¹³⁷. Aynı hükmü İhtiyâr'da da görüyoruz¹³⁸.

Mecelle Şârihi Ali Haydar Efendi (v. 1355/1936), Mecelle'nin 26. Maddesi olan "Zarar-ı âmmı def için zarar-ı has ihtiyar olunur" maddesinin şerhinde şöyle der: "Keza me'kûlatı satanlar, haddi tecâvüz edip, gabn-i fâhiş ve di'fi kıymet (iki misli) ile bey'i ve nâsı ızrar etmeğe kalkışıp da âmmenin hukukunu muhafazadan âciz kalsa, erbâb-ı vukûf ve hibre (bilir kişi) ile meşveret ederek me'kûlata narh vaz' ile ziyadeye satmaktan men eder.

İstediği fiyatla satmaktan bay'i men etmek ona zarar ise de, defi için bu zarar ihtiyâr edilir¹³⁹.

Bu izahlardan anlaşılacaktır ki, temel prensip olarak

¹³⁵ bk. İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed, el-Musannef, nşr. Saïd Lehâm, Beyrut, 1989, V, 243.

¹³⁶ Karaman, Hayreddîn, Mukayeseli İslâm Hukuku, İstanbul, 1987, II, 105.

¹³⁷ Merginânî, IV, 93.

¹³⁸ Mevsilî, s. 687.

¹³⁹ Ali Haydar, Hoca Emin Efendi Zâde, Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm, İstanbul, 1330, I, 83.

İslâm'da fiyatlara müdâhale câiz değildir. Ancak zarûret ve zarûret sayılabilecek seviyedeki umûmî ihtiyaç sebebiyle bu genel prensibin zarûret miktarınca olmak kaydıyla istisnâî olarak delinmesine fukahânın cevaz verdiği de görülmektedir. Yani buna göre normal şartlarda piyasaya müdâhale etmek câiz değilken bazı şartların oluşması halinde geçici bir tedbir olarak kısa süreli olmak kaydıyla piyasaya müdâhale etmeye ruhsat verilmiştir¹⁴⁰. Bu kabil genel prensiplerin zarûret veya umûmî ihtiyaç gibi sebeplerle istisnâ edilerek hüküm verilmesi işlemine Hanefî içtihad felsefesinde istihsân denildiğini biliyoruz¹⁴¹. Buna göre çok zarûrî durumlarda piyasaya müdâhale edilerek narh koymaya istihsânen cevaz verildiği anlaşılıyor.

Şâfîîlerden de, pahalılık arttığı zaman narha cevaz verenler olmuştur. Tekmiletü'l-Mecmu'da olduğu gibi¹⁴².

Malikîler, maslahatın gerektirdiği zaman narha cevaz vermişlerdir. Bir misal olarak da İmam-ı Mâlik'in, kasaplara; koyun eti 1/3 rıtlı¹⁴³, deve eti 1/2 rıtlı olarak narh koymuştur¹⁴⁴.

Mâlikîlerden Tirmizî Şârihi İbnu'l-Arabî, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, "Fiyatları tahdîd eden Allah'tır" sözünün, bu işin insanın gücünü aştığı anlamına gelmeyeceğini ifâde ettikten sonra, bir çok ulemânın, hadisin zâhiri ile amel edip, narhın câiz olmadığını söylediğini, fakat doğru olan durumun ne satıcıya ne de alıcıya bir haksızlık ve zulüm olmaksızın narhın câiz ve gerekli olduğunu söylemiştir¹⁴⁵.

Hanbelîler mezhep olarak narha cevaz vermezlerken, daha sonraları İbn Teymiyye ve onun öğrencisi İbnu'l-Kayyim cevaz

¹⁴⁰ Hatta bazan sadece ruhsatla kalmayıp vecîbe gibi değerlendirildiğine de rastlanmaktadır. İlerde bu hususta bilgi verilecektir.

¹⁴¹ İstihsân'ın bu açıdan izahı hakkında bk. Zekiyyüddin, Şâ'bân, İslam Hukuk İlminin esasları, trc. İbrahim Kafi Dönmez, Ankara, 1990, s. 162-172.

¹⁴² Necip Mutîf, XIII, 29 vd.

¹⁴³ Rıtlı: Bir ölçü birimi (keyl) olan rıtlın vezni bir ölçü birimi olarak da kullanıldığı ve 128 dirheme tekâbül ettiği belirtilmiştir. Tafsilat için bk. Ebû Ubeyd Kasım b. Sellâm, Kitâbu'l-Emvâl, Kahire, 1975, s. 617-629.

¹⁴⁴ Bâcî, V, 18.

¹⁴⁵ İbn Arabî, VI, 54.

vermişlerdir. Bu iki âlim, konuyu ekonomik açıdan genişçe inceleyerek, birtakım iktisâdî açıklamalar yapmışlardır. Bunlardan sonra gelen Hanbelî fukahâsı da onları takip etmişlerdir.

İbn Teymiyye ve İbnu'l-Kayyım, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in narh koymamasını, özel bir hüküm olarak telakki edip, mutlak ve âmm olmadığını belirtirler. Zira o zaman narh koymayı gerektiren bir durum söz konusu olmadığı, için Hz. Peygamber (s.a.v.), narh koymamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.), narha "haram"dır, "câiz değil" dir gibi bir ifâde kullanmaksızın, Allah'dan bol rızık talep etmelerini söylemiştir. Bu da, narh konulmasının câiz olacağına hatta adâleti gerçekleştireceği durumlarda vâcib olduğuna delâlet eder¹⁴⁶.

Bu görüşlerini aynı zamanda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sahiplerinden birinin kendi hissesini azat ettiği müşterek bir kölenin, diğer ortaklarca da azat edilmesi durumunda, emsal fiyatının üzerinde bir değer biçilmesini yasaklamasına dayandırmaktadırlar¹⁴⁷.

Hız. Peygamber (s.a.v.), müşterek bir kölede bir hissenin âzadında emsâl fiyatı ölçü aldığına göre, ve bundan fazlasını hak sahibine ruhsat vermezse, yiyecek, içecek ve giyecek gibi temel ihtiyaç maddelerinin temininde de emsâl fiyatı takdir etmek daha elzem olur¹⁴⁸. Zira bu durumda narh konulmasının sebebi genel ihtiyacı karşılamaktır. İnsanların zarûrî ihtiyaçlarına rağmen, mallarını piyasaya sürmekten kaçınıp, örfen geçerli kıymetten fazlasını istemeleri halinde, tüccara âdil bir şekilde narh konulur ve satışa zorlanır. Bu narh, onları Allah'ın emrettiği adalete sevkeder¹⁴⁹.

İbn Teymiyye: "İnsanların genel olarak ihtiyaç duydukları şeyleri, ancak piyasa fiyatından almaları gerekir" diyerek, narhın lüzûmünü ifâde eder¹⁵⁰.

¹⁴⁶ İbn Teymiyye, s. 18 vd.; İbn Kayyım el-Cevziyye, es. 253 vd.

¹⁴⁷ Buhârî, Şerike, V, 14; =ştk, 5; Müslim, Itk, 1, Eymân, 47,48,51; Ebû Dâvûd, Itak, 6; Tirmizî, Ahkâm, 14; Nesâî, Buyû, 105, 106; İbn Mâce, Itk, 7.

¹⁴⁸ İbnu'l-Kayyım, s. 266-267.

¹⁴⁹ a.g.e., a.y.

Muasırlardan Bısrî Şorbacî, narhın vâcip olduğunu şu şekilde izah etmeye çalışır: "İnsanların genel olarak muhtaç oldukları zarûrî mallar, tüccar tarafından istismâra açık olduğundan, bu malların narhla korunması taayyün eder. Daha sonra İbn Teymiyye'nin yukarıdaki sözünü naklettikten sonra, narhın vâcip oluş sebebinin, kamu ihtiyacı olan maddeleri koruyan bir tedbir olduğunu söyler¹⁵¹.

Şorbacî, halkın yokluğunu çektiği bir şeyin piyasa fiyatından satılarak âmmenini ihtiyacının karşılanmasını bir Allah hakkı olarak beyan ettikten sonra, zamanımızda Allah hakkına âmme hukuku denildiğini söyler. Böylece narh koymanın Allah'ın haklarından bir hak olduğunu savunur¹⁵².

O, aynı zamanda, "harama vesîle olan şeyler, haram; vâcibin edâsı için gerekli olan da vâciptir" gibi kaideler maslahat ve sedd-i zerâî prensipleri ile de narhın vücûbunu söylemiştir¹⁵³.

Burada gerek İbn Teymiyye gerekse narha cevaz veren diğer kimselerin meseleye bakış açısının, Hanefîlerin istihsan doğrultusunda olduğu müşâhade edilmektedir. Narh koymayı câiz görenlerin hatta bunun vücûbiyetini söyleyenlerin savundukları görüşlerine bugünümüzde bunun diğer fakihlerin de söyledikleri gibi ancak bazı istisnâî durumlarda geçerli olduğu anlaşılır. Zira narh hakkındaki hadisler câizdir diyenlerin görüşlerini genel bir kaide olarak reddetmektedir. Çünkü narh istenmesi karşısında Rasûlullah (s.a.v.)'in durumu ve verdiği ret cevabı açıktır. Hem de hâdisenin, Medîne'de bir kıtlık esnasında vukû bulunduğu da rivâyet edilmektedir¹⁵⁴.

Rasûlullâh, narh koymadığı gibi bunu bir zulüm ve haksızlık olarak telakki etmiştir. O, bununla beraber insanların zararına olacak sünî fiyat artışını çeşitli vesîlelerle yasaklamıştır. Piyasa dengesini arz-talep doğrultusunda serbest bir şekilde işlerlik

150 İbn Teymiyye, s. 19.

151 Şorbacî, Bısrî, et-Tes'iru fi'l-İslâm, Mısır, 1973, s. 103.

152 a.g.e., a.y.

153 Şorbacî, Bısrî, s. 73-74.

154 İbn Hacer, Nûruddîn Ali b. Ebû Bekr, Mecma'u'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid, Beyrut, 1967, IV, 100.

kazanıp devam etmesi gereği üzerinde durmuştur.

İnsanlardan doğacak sünî sebeplerle fiyat artışı oluşmaması için üretimi teşvik etmiş, fâizi, üretici ile tüketici arasına giren aracıları, satıcıların mallarını şehire ulaşmadan yolda satın almalarını, haksız rekâbeti, karaborsayı (ihtikârı), hileyi, aldatmayı ve özellikle fiyatların yükselmesi için yapılan girişimleri şiddetle yasaklamıştır.

Zaten İslâmın genel hukuk, iktisat ve ahlak prensipleri de bunu gerektirir.

Devlet ve idâreciler, fiyat artışına sebep olan dolaylı ve dolaysız yukarıda sayılan sebepler gibi hususlara mani olduklarında narh koymayagerek kalmayacaktır. İktisâdî hayat, arz-talep doğrultusunda serbest piyasa şartlarında, tabî seyri içinde devam edecektir. Üretici ve tüketiciler, bu denge üzerine ihtiyaçlarını normal şartlarda rahat bir şekilde karşılayabileceklerdir.

Ekonominin normal seyrini etkileyen bir durum ortaya çıktığında da İslâm fukahasının belirttiği gibi siyaseten¹⁵⁵ zarûretler kendi miktarınca takdir olunur¹⁵⁵ kaidesi gereğince, geçici olarak piyasaya müdâhae edilir ve durum düzelince de tekrar serbest bırakılır.

SONUÇ

İslâm hukukunun aslî kaynakları olan kitap ve sünnette ticârî hayatla ilgili nâsslar incelendiğinde o günkü ticârî hayatın seyrine fazlaca bir müdâhale yapılmadığı görülür. Fâiz yasağı, karaborsacılık, aldatma ve haksız rekâbet gibi birtakım yasaklamalara ve bazı ahlâkî kısıtlamaların dışında ticârî hayat kendi seyrine bırakılmıştır.

Ortaklık şekilleri, fiyatların oluşması, parasal işlemler, dış ticârî münâsebetler vs. gibi konularda yukarıda sayılan bir kısım yasaklamaların şumûlüne girmediğçe müdâhale edilmemiştir.

Giriş ve iki bölümden oluşan bu çalışmamızda da görüleceği gibi fiyatların tesbiti konusunda piyasaya müdâhale edilmemesi esası benimsenmiş, fiyatların sərbest rekabet şartlarında oluşmasını sağlayıcı tedbirler alınmıştır. Hatta hadislerde fiyatların oluşmasına müdâhale, bir nevî özel mülkiyete tecâvüz olarak değerlendirilip, zulüm ve haksızlık sebebi olduğu ifade edilmiştir. Bu anlayış, Sahâbî tatbikatı ve Tâbiûn içtihadlarında da görülmektedir.

Sonraki dönemlerde yaşayan İslâm hukukçuları da normal şartlarda piyasaya müdâhale etmenin câiz olmadığı konusunda âdetâ ittifak etmişlerdir.

Buna göre İslâm iktisat anlayışında normal durumlarda piyasadaki mal ve hizmet fiyatları arz ve talep kanunlarına göre serbest piyasa şartlarında oluşması öngörülmüştür.

Ancak savaş, kıtlık vs. gibi tabîî afetler başta olmak üzere, bazı hallerde, tüccarın insanları sömürmesini önlemek için idarecilerin siyaseten kısa vadeli tedbirlerle piyasaya müdâhale ederek narh koyabileceklerine cevaz verilmiştir.

İslâm hukukçularının bir kısmı bu cevâzı istihsân prensibinden alırken bir kısmı da maslahata dayandırmıştır. Bazılarının ise daha genel bir ifadeyle zarûret veya umûmî ihtiyaçları gözönünde bulundurduklarını görmekteyiz.

Görülüyorki hadislerde açıkça yasaklanan narh koyma işlemi

bazı hallerde kısa vadeli olmak kaydıyla istisnâî olarak siyaseten uygulanmıştır. İslâm hukuk tarihindeki narh koyma hususundaki uygulamalar bu esaslar muvâcehesinde değerlendirilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA

Ali Haydar, Hoca Emin Efendi Zâde, Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm, 3. bs., İstanbul, 1330.

Aydüz, Davut, İslâm İktisadında Narh, İzmir, 1994.

Aynî, Muhammed Mahmûd b. Ahmed, el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye, Dâru'l-fıkr, ys.1981.

Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleymân b. Halef el-Endelûsî, el-Müntekâ Şerhu'l-Muvaattâ, 3. bs., Mısır, 1983.

Bâkılânî, Ebû Bekir Muhammed b. Tayyib, et-Temhîd, Beyrut, 1957.

Behûtî, Mansûr b. Yûnus b. İdrîs, Keşşâfu'l-Kınâ' an Metni'l-İknâ, Beyrut, 1983; Şerhu Müntehe'l-İrâdât, Beyrut, ts.

Beydâvî, Abdullah b. Ömer, el-Ğâyetü'l-Kusvâ fi Dirâyeti'l-Fetvâ, nşr. Ali Muhyiddîn Ali Karadâğî, Irak, ts.

Bilmen, Ömer Nasûhî, Hukuku İslâmiyye ve Istilahatı Fıkhiyye Kâmusu, İstanbul, ts.

Buhârî, Ebû Abdillâh b. İsmâîl, el-Câmiu's-Sahîh, Kahire, 1378.

Cassâs, Ebû Bekr b. Ali er-Râzî, Ahkâmu'l-Kur'ân, Beyrut, ts.

Cevherî, İsmâîl b. Hammad, es-Sihâh, 3. baskı, Beyrut, 1984.

Cüveynî, Abdülmelik b. Abdillâh Yûsuf, Kitâbu'l-İrşâd, Kahire, 1950.

Devellioğlu, Ferid, Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1970.

Döndüren, Hamdi, İslâm Hukukuna Göre Alım-Satımda Kâr Hadleri, Balıkesir, 1984.

-----Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali, İstanbul, 1993.

Ebû Ceyb, Ebû Sa'dî, el-Kâmûsu'l-Fıkhî Lügaten ve Istilahen, Dimeşk, 1982;

-----Mevsûâtü'l-İcmâ' fi'l-Fıkhî'l-İslâmî, 2. bs., Dimeşk, 1984.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, es-Sünen,

Suriye, 1388.

Ebû Ubeyd, Kasım b. Sellâm, Kitâbu'l-Emvâl, Kahire, 1975.

Ebû Ya'la, Muhammed b. Hüseyin el-Ferrâ, el-Ahkâmu's-Sultâniyye, Beyrut, 1983.

Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm, Kitâbu'l-Harac, Beyrut, 1979.

Ergin Feridun, İktisat, İstanbul, 1961.

Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb, el-Kâmusu'l-Muhît, Beyrut, 1992.

Gazâlî, Ebû Hamîd Muhammed, el-Maksadü'l-Esnâ fi Şerhi Esmâ'illâhi'l-Hüsnâ, nşr. Ahmet Kabbânî, Beyrut, ts.

Gölcük, Şerâfettin, Kelâmî Açından Fiyat Artış ve Düşüşleri, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 1982, sy. 5.

Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah, en-Nisâbûrî, el-Müstedrek, Beyrut, 1990

Hançerlioğlu, Orhan, Ekonomi Sözlüğü, 6. bs., İstanbul, 1993,

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn, Hâşiyetü Reddû'l-Muhtâr alâ'd-Dürri'l-Muhtâr, İstanbul, 1984.

İbnü'l-Arabî, Muhammed b. Adillâh (ö. 543/1148), Ahkâmu'l-Kur'ân, Beyrut, ts.;

-----Ândatu'l-Ahvazî bi Şerhi Sahîhi Tirmizî, Dâru'l-İlim li'l-Cemi, ts.

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed, el-Musannef, nşr. Saîd Lehham, Beyrut, 1989.

İbnü'l-Esîr, Mecduddîn Ebu's-Saadet el-Mübârek el-Cündî, en-Nihâye fi Garîbî'l-Hadîs ve'l-Eser, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ys. 1963.

İbn Hacer, Nûruddîn Ali b. Ebî Bekr, Mecma'u'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid, Beyrut, 1967.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, el-Muhallâ, Mısır, 1969.

İbn Kayyim el-Cevziyye, et-Turuku'l-Hükmiyye, Cidde, ts.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed b. Abdillâh, el-Muğnî (Şerhu'l-Kebîr ile beraber), Beyrut, 1972.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, es-Sünen, nşr. M. Fuad Abdulbâkî, Kahire, 1352.

İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed, Lisânu'l-Arab, Dâru'l-Maarif, ts.

İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalîm, el-Hisbe fi'l-İslâm, Mekke, ts.

Kâdî, Abdulcabbâr b. Ahmed, Şerhu'l-Usûli'l-Hamse, nşr. Abdulkerîm Osman, Kahire, 1965;

-----el-Muğni fi Ebvâbi't-Tevhid ve'l Adl, nşr. Komisyon, Kahire, 1965.

Kadri, Hüseyin Kazım, Türk Lügati, İstanbul, 1945.

Karaman, Hayreddîn, Mukayeseli İslâm Hukuku, İstanbul, 1987.

Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd, Bedâiû's-Sanaî fi Tertîbi's-Şerâi', 2. bs., Beyrut, 1986.

Koloğlu, Mahmut, Ekonomi Dersleri, Ankara, 1965.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, el-Cami' li Ahkâmî'l-Kur'ân, ts., ys.

Makdisî, Şemsüddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ömer, Şerhu'l-Kebîr (Muğni ile beraber), Beyrut, 1972.

Makrizî, Takıyyuddîn Ahmed b. Abdilkâdir, Kitâbu'n-Nukûdu'l-Kadîme el-İslâmiyye (en-Nukûdu'l-Arabiyye içinde) nşr. P.Anastase- Marie de St. Elie, Beyrut, ts.

Mâlik b. Enes, Muvattâ, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.

Mecelle, nşr. Berkî, Ali Himmet, (Açıklamalı Mecelle) İstanbul, 1985.

Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb, el-Ahkâmu's-Sultâniyye, Dâru'l-Fıkr, ys., 1983.

Merginânî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ebî Bekr, el-Hidâye, Mısır, ts.

Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr, İstanbul, ts.

Mîras, Kâmil, Ahmed Nâim, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sahîh Tercemesi, Ankara, 1978.

Muallim, Nâcî, Lügat-ı Nâcî, İstanbul, 1987.

Muhammed Hamîdullah, el-Vesâiku's-Siyâsiyye, Beyrut, 1985.

Münzirî, Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkaviyy, et-Terğîb ve't-Terhîb, Beyrut, 1986.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccac, Sahîhu Müslim, İstanbul, 1981.

Müzenî, Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahya, Muhtasaru'l-Müzenî, Dâru'l-Ma'rife, ts., Beyrut, (el-Ümm adlı eserin sonunda müstakil olarak bs.).

Naim, Ahmed, İhtikâra Dair, Sebîlü'r-Reşat Dergisi, İstanbul, 1336, c. 15, sy. 366.

Necip Mutîl', Tekmiletü'l-Mecmû' (el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb içinde), Beyrut, ts.

Nesâî, Ebû Abdîrrahman b. Şuayb, Sünen, Kahire, 1312.

Öney, Ayhan, İktisadî ve Ticarî Deyimler Sözlüğü, Ankara, 1971.

Padişah, Muhammed, Ferhengi Anenderâc, nşr. Muhammed Debîr Siyâkî, Tahran, 1336.

Pakahn, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1993.

Rahbî, Abdülazîz b. Muhammed, er-Ritâc, Bağdat, 1973.

Ramlî, Şemsüddîn Muhammed b. Ebu'l-Abbâs Ahmed, Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc, Mısır, 1967.

Samuelson, Paul A., İktisat, trc. Demir Demirgil, İstanbul, 1973.

San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm, el-Musannef, 2. bs, nşr., Habîburrahmân Azamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, 1983.

Seyidoğlu, Halil, Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, Ankara, 1992.

Şafak, Ali, İslâm İktisâdında Enflasyon ve Getirilen Önleyici Tedbirler, Diyanet Dergisi, Ankara, Ocak-Şubat 1979, , C.XVIII, sy.I.

Şemseddîn, Sâmi, Kâmûs-u Türki, İstanbul, 1317.

Şevkânî, Muhammed b. Ali, Neylü'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ahbâr, Kahire, ts.

- Şirbînî, Şeyh Muhammed el-Hatîb, Muğni'l-Muhtâç, Mısır, 1958.
- Şorbacî, Bişrî, et-Tes'iru fi'l-İslâm, Mısır, 1973.
- Taftâzânî, Mes'ûd b. Ömer b. Abdillâh Sa'düddîn, Şerhu'l-Mekâsîd, nşr. Salih Mûsa Şeref, Beyrut, 1989.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ, el-Câmiu's-Sahîh, Kahire, 1395.
- Türkay, Orhan, İktisat Teorisine Giriş (Mikroiktisat, Ankara, 1978.
- Türkbâl, Aydın, Mikro İktisat, Erzurum, 1980.
- Yeniçeri, Celâl, İslâm İktisadının Esasları, İstanbul, 1980.
- Yasin, Fikri, İğlâü'l-Es'âr, Livâu'l-İslâm Dergisi, Kahire, sy..9, Şubat, 1951.
- Zarakolu, Avni, İktisat İlminin Temel İlkeleri, Ankara, 1975.
- Zekiyüddîn, Şa'bân, İslâm Hukuk İlminin Esasları, trc. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara, 1990.

ÖZET

Ekonomik hayat, bir nevi ucuzluk ve pahalılıktan ibârettir. Bu, insanın, eşyanın fiyat veya değeriyle olan temasından dolaydır. İşte bu temas da ancak fiyat aracılığı ile olur.

İslâm hukuku, ticârî ahlak değerleri içerisinde, insanların ve toplumların istismar edilmediği, arz-talep dengesinin ortaya koyduğu piyasa fiyatıyla işlerlik kazanan bir ekonomik hayat içerisinde fiyatlara müdâhale etmez. Zaten İslam hukukunda fiyatlara müdâhale etmemek genel bir prensiptir.

Ama bunun yanında İslâm, sunî fiyat artışına sebep olacak fâizi, karaborsacılığı, üretici ile tüketicinin arasına girecek fuzûlî araçları ve bunun gibi sebepleri şiddetle yasaklar. Yani İslâm , fiyatlara müdâhale etmez derken, bunu tamamen başıboş "bırakın yapsınlar" gibi değil, İslâmın genel bütünlüğü içerisinde değerlendirir.

İslâm, fiyatlara müdâhale etmezken, sunî fiyat artışlarına sebep olabilecek durumları ortadan kaldırarak, arz-talep piyasasının en tabîî şartlarda oluşumunu sağlar. Üretimi de devamlı teşvik eder.

SUMMARY

Economic life consists of some kind of inexpensiveness and expensiveness. It is because of human being is in contact with objects' prices and worths. This contact just becomes with the mediation of the prices.

Muslim law doesn't interfere with the prices which are being in working order in the economic system where a market is accomplished with supply and demand balance and in the system where human beings and societies aren't exploited in trade-moral values.

However, Islam forbids interest (which causes of artificial price increases), illicit trade, all of the superfluous mediators which goes between producers and uncontrolled system. It is taken in hand the problem in the general entirety of Islam.

While Islam doesn't interfere with the prices, it also provides an supply and demand market in the most natural conditions. This market takes away all of the conditions which causes of artificial price increases. It always incites production too.

ÖZGEÇMİŞ

Hatay İli, Hassa İlçesinde doğdu (1958). Aktepe İlkokulu (1968), Hassa Ortaokulu(1971), İzmit İmam Hatip Lisesi (1976) 'ni bitirdi. 1976-79 arası İmam-Hatiplik görevinde bulundu. Suudî Arabistan, Mekke, Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, İslâmi İlimler ve Şeriat Fakültesi Fıkıh Bölümü'den mezun oldu (1987). 1988-89 arası İmam-Hatiplik, 1989-93 arası İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri öğretmenliği görevinde bulundu. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâğatı Anabilim Dalı'na Okutman olarak atandı (1993).Halen bu göreve devam etmektedir. Evli ve dört çocuk babasıdır.